

Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η λογοτεχνία από το 1922 ως το 1945

Οι ποιητές της δεκαετίας του '20 ακολουθούν την παράδοση του νεοσυμβολισμού και του νεορομαντισμού. Τα ποιήματά τους είναι ολιγόστιχα και διακρίνονται για το χαμηλόφωνο λυρισμό τους.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του '30, οι σημαντικές νέες τάσεις της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας –ιδίως ο αγγλοσαξονικός μοντερνισμός και ο υπερρεαλισμός– επηρέασαν και τις ελληνικές νεοτερικές αναζητήσεις στην ποίηση και στην πεζογραφία. Το πρώτο ρεύμα αμφισβήτησε τις λογοτεχνικές συμβάσεις του 19ου αι. και επιδόθηκε σε μορφικούς πειραματισμούς (ελεύθερος στίχος, εσωτερικός μονόλογος κ.ά.), δίνοντας προτεραιότητα στη λογοτεχνική αξιοποίηση του μύθου και της ιστορίας και αναδεικνύοντας πολλά στοιχεία τόσο της τοπικής όσο και της οικουμενικής πολιτισμικής παράδοσης. Ο υπερρεαλισμός συνοδεύτηκε από ριζικές αλλαγές στην ποίηση και στη ζωγραφική, χρησιμοποιώντας τεχνικές όπως η καταγραφή ονείρων, η αυτόματη γραφή κ.ά. Ο υπερρεαλισμός αντιτάχθηκε στον ορθολογισμό και στις κοινωνικές συμβάσεις, αμφισβητώντας την αυτονομία της τέχνης. Στη διάρκεια της δεκαετίας του '30 εμφανίστηκαν σημαντικοί Έλληνες ποιητές, οι οποίοι καθιέρωσαν τον ελεύθερο στίχο και επηρέασαν σημαντικά την αισθητική και το περιεχόμενο της μεταπολεμικής και της νεότερης ποίησης.

Στην πεζογραφία της εποχής διακρίνουμε πολλές και διαφορετικές τάσεις. Στη διάρκεια της δεκαετίας του '20 εμφανίζεται πιο έντονα το στοιχείο του κοινωνικού ρεαλισμού, παράλληλα με την αστική ηθογραφία και το αντιπολεμικό πνεύμα, που θα αναπτυχθούν εντονότερα μέσα από τη συστηματική καλλιέργεια του μυθιστορήματος στην επόμενη δεκαετία. Πολλοί και αξιόλογοι συγγραφείς εμπλουτίζουν τη θεματική του ρεαλιστικού μυθιστορήματος (αστικό μυθιστόρημα, μυθιστόρημα εφηβείας κ.ά.) και εισάγουν νέες αφηγηματικές τεχνικές (μοντέρνα εκφραστικά μέσα, ψυχογραφία, εσωτερικό μονόλογο κ.ά.).

Εξώφυλλο του περιοδικού Τετράδιο

* Βασικές πληροφορίες γύρω από τους εκπροσώπους, τα λογοτεχνικά ρεύματα και τις τάσεις της περιόδου θα βρείτε στην Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Γ' Γυμνασίου και στο Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων.

Αισιοδοξία

Ὡς δοξάζουμε αὐτὴ δὲν ἔχουμε φέσει
ὅσο μαῖρο ἠδύποδο, δὴν ἄβυσσο τοῦ τοῦ.
Ὡς δοξάζουμε αὐτὴ ἔχουμε τὰ δάου
μ' ἀβουραλορμίνι ἐξάρτου φρενῶ
δραφῶν, μὲ σοφία, μὲ τὸ γῆρ τοῦ ἀνῶ
καὶ μὲ τὸν ἄγιον ὄσον δά τὰ διασφάου.

Ὡς δοξάζουμε αὐτὴ ἔχουμε ἔμιστρα,
ὅτι χεῖρες ἄγνωτες τῆς δύνας, τοῦ δοφῶ.

- 4- Ἐδῶζε τοῦ δοφῶ τῆς δοφῶ.
- 3- ~~μὲ~~ τὰ μὲς δεξίῃ ἡσῶνα χεῖρες χουμῶ,
- 2- οἱ χεῖρες χεῖρα σοφία, σοφία,
- 1- τὸν αὐτοῦ τὸ αὐτὸ τὸν ἀνῶ.

Ὡς δοξάζουμε αὐτὴ τὸν κατῶν ὁ χεῖρας
ἄλαρα ἐφῶρνε, μὲ ἔστρεψαν, πογγῶν,
τὰ παυλῶνα μας καὶ, μὲ τὸν ἀβουραλορμίνι
τὸ ἀπῶλαρα, χημῶν ἄσῶνα μῶν.
Πηγαῖνα - ~~μὲ~~ δὴν ἄνεμο χημῶν -
ἄρῶνα ἀβουραλορμίνι, αὐτῶν τοῦ Σωτῆρος.

Ὡς δοξάζουμε αὐτὴ δὲν ἔχουμε φέσει
τὸν ἐυαλό δρόμους τὰ ὄρα τῆς σοφίας,
καὶ ἔχουμε χημῶν, τὸ χημῶν τὸ πογγῶν
νικητῶν ὁπῶνα, χημῶν ~~μὲ~~
τοῦ σοφῶν δάμῶν, ὅσο ἔχουμε τῆς γῆς,
καὶ, ἔχουμε, τοῦ ἀνδρῶν ~~μὲ~~ διασφάου.

Χειρόγραφο του Κ. Καρυωτάκη από το ποίημα «Αισιοδοξία»

Κ.Γ. ΚΑΡΩΤΑΚΗΣ

Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα

Στο ποίημα αυτό, που ανήκει στην πρώτη ενότητα της συλλογής *Ελεγεία και σάτιρες* (1927), ο Καρωτάκης χρησιμοποιεί ελευθερωμένο στίχο. Εδώ ο ποιητής προχωρά πέρα από την παράδοση του συμβολισμού και προβάλλει με τολμηρό και ειλικρινή τρόπο τη συναισθηματική του κατάσταση.

*Σ*αν δέσμη από τριαντάφυλλα
είδα το βράδυ αυτό.
Κάποια χρυσή, λεπτότατη
στους δρόμους ευωδιά.
Και στην καρδιά
αιφνίδια καλοσύνη.
Στα χέρια το παλτό,
στ' ανεστραμμένο πρόσωπο η σελήνη.
Ηλεκτρισμένη από φιλήματα
θα 'λεγες την ατμόσφαιρα.
Η σκέψις, τα ποιήματα,
βάρος περιττό.

Έχω κάτι σπασμένα φτερά.
Δεν ξέρω καν γιατί μας ήρθε
το καλοκαίρι αυτό.
Για ποιαν ανέλπιστα χαρά,
για ποιες αγάπες,
για ποιο ταξίδι ονειρευτό.

Γιάννης Τσαρούχης,
*Παραλλαγή πορτρέτου
με χάρινα άνθη*

Κ.Γ. Καρωτάκης,
Ποήματα και πεζά, Ερμής

Κ.Γ. ΚΑΡΩΤΑΚΗΣ

Βράδυ

Το ποίημα είναι επηρεασμένο από το πνεύμα του νεοσυμβολισμού, όπως μαρτυρούν οι υποβλητικές εικόνες, η μουσικότητα των στίχων και η μελαγχολική διάθεση που το διαποτίζει. Ανήκει στην ποιητική συλλογή Ελεγεία και σάτιρες.

Τα παιδάκια που παίζουν στ' ανοιξιάτικο δειλί
–μια ιαχή μακρυσμένη–,
τ' αεράκι που λόγια με των ρόδων τα χείλη
ψιθυρίζει και μένει,

τ' ανοιχτά παραθύρια που ανασαίνουν την ώρα,
η αδειανή κάμαρά μου,
ένα τρένο που θα 'ρχεται από μια άγνωστη χώρα,
τα χαμένα όνειρά μου,

οι καμπάνες που σβήνουν, και το βράδυ που πέφτει
ολοένα στην πόλη,
στων ανθρώπων την όψη, στ' ουρανού τον καθρέφτη,
στη ζωή μου τώρα όλη...

Κ.Γ. Καρωτάκης,
Ποήματα και πεζά, Ερμής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 «Ηλεκτρισμένη από φιλήματα ...βάρος περιττό»: Εντοπίστε τις παρομοιώσεις και τις μεταφορές της πρώτης στροφής και σχολιάστε τες.
- 2 «Έχω κάτι σπασμένα φτερά ...ονειρευτό»: Πώς εμφανίζεται η ψυχική διάθεση του ποιητή στην τελευταία στροφή; Τι επιτυγχάνει με την παράθεση των αναπάντητων ερωτημάτων του;

- 3 Το ποίημα «Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα» ανήκει στην πρώτη ενότητα της συλλογής *Ελεγεία και σάτιρες*. Σε ποια σημεία διακρίνετε τον ελεγειακό τόνο του; Μήπως υπάρχει επίσης κάποια ένδειξη και του σατιρικού στοιχείου;
- 4 Το ποίημα «Βράδυ» στηρίζεται σε μια αλληλουχία εικόνων. Εντοπίστε τες και παρακολουθήστε την εξέλιξή τους σε συνδυασμό με την ψυχική διάθεση του ποιητή.
- 5 Στην τελευταία στροφή το βράδυ παίρνει μια σαφή συμβολική χροιά. Πώς αποτυπώνεται εκφραστικά και σε ποια συναισθηματική κατάσταση αντιστοιχεί;
- 6 Συγκρίνετε τα δύο ποιήματα: Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Συγκεντρώστε απεικονίσεις του δειλινού σε καρτ ποστάλ, πίνακες ζωγραφικής ή φωτογραφίες. Φτιάξτε κολάζ με αυτό το εικαστικό υλικό και διακοσμήστε την τάξη σας.
- ◆ Μπορείτε να δείτε το σύνολο του λογοτεχνικού έργου του Κ.Γ. Καρυωτάκη στην ιστοσελίδα <http://users.otenet.gr/~lost/Karyotakis/index.htm>, η οποία περιέχει επίσης χρονολόγιο, φωτογραφίες και άλλο υλικό.

Κωνσταντίνος Παρθένης, *Νεκρή φύση*

ΜΑΡΙΑ ΠΟΛΥΔΟΥΡΗ

Γιατί μ' αγάπησες

Η Μαρία Πολυδούρη (1902-1930) είναι μια ποιήτρια που πέθανε πολύ νέα, αλλά πρόλαβε να αφήσει ένα αξιόλογο ποιητικό έργο. Η σχέση της με τον Κ.Γ. Καρυωτάκη και κυρίως ο τραγικός του θάνατος της ενέπνευσαν μια σειρά από ερωτικά ποιήματα, όπως αυτό που ακολουθεί, το οποίο ανήκει στη συλλογή Οι τρύλλιες που σβήνουν (1928).

*Δ*εν τραγουδώ παρά γιατί μ' αγάπησες
στα περασμένα χρόνια.
Και σε ήλιο, σε καλοκαιριού προμάντεμα
και σε βροχή, σε χιόνια,
δεν τραγουδώ παρά γιατί μ' αγάπησες.

Μόνο γιατί με κράτησες στα χέρια σου
μια νύχτα και με φίλησες στο στόμα,
μόνο γι' αυτό είμαι ωραία σαν κρίνο ολάνοιχτο
κι έχω ένα ρίγος στην ψυχή μου ακόμα,
μόνο γιατί με κράτησες στα χέρια σου.

Μόνο γιατί τα μάτια σου με κοίταξαν
με την ψυχή στο βλέμμα,
περήφανα στολίστηκα το υπέρτατο
της ύπαρξής μου στέμμα,*
μόνο γιατί τα μάτια σου με κοίταξαν.

Μόνο γιατί όπως πέρναα με καμάρωσες
και στη ματιά σου να περνάει
είδα τη λυγερή σκιά μου ως όνειρο
να παίζει, να πονάει,
μόνο γιατί όπως πέρναα με καμάρωσες.

* **στέμμα:** στεφάνι, διάδημα (μεταφορικά)

Γιατί δισταχτικά σα να με φώναξες
και μου άπλωσες τα χέρια
κι είχες μέσα στα μάτια σου το θάμπωμα
– μια αγάπη πλέρια,
γιατί δισταχτικά σα να με φώναξες.

Γιατί, μόνο γιατί σε σέναν άρεσε
γι' αυτό έμεινεν ωραίο το πέρασμά μου.
Σα να μ' ακολουθούσες όπου πήγαινα,
σα να περνούσες κάπου εκεί σιμά* μου.
Γιατί, μόνο γιατί σε σέναν άρεσε.

Μόνο γιατί μ' αγάπησες γεννήθηκα,
γι' αυτό η ζωή μού εδόθη.
Στην άχαρη ζωή την ανεκπλήρωτη
μένα η ζωή πληρώθη.*
Μόνο γιατί μ' αγάπησες γεννήθηκα.

Μονάχα για τη διαλεχτήν αγάπη σου
μου χάρισε η αυγή ρόδα στα χέρια.
Για να φωτίσω μια στιγμή το δρόμο σου
μου γέμισε τα μάτια η νύχτα αστέρια,
μονάχα για τη διαλεχτήν αγάπη σου.

Μονάχα γιατί τόσο ωραία μ' αγάπησες
έζησα, να πληθαίνω
τα ονειράτά σου, ωραίες που βασίλεψες,*
κι έτσι γλυκά πεθαίνω
μονάχα γιατί τόσο ωραία μ' αγάπησες.

Μ. Πολυδούρη, Άπαντα, Αστέρι

* **σιμά:** κοντά * **πληρώθη:** γέμισε, ικανοποιήθηκε * **βασίλεψες:** έδυσες όπως ο ήλιος, πέθανες

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Βρείτε τα «γιατί» του ποιήματος και εξετάστε ποια εντύπωση δημιουργεί στον αναγνώστη η επανάληψή τους.
- 2 «Μόνο γιατί μ' αγάπησες γεννήθηκα»: Σχολιάστε το νόημα αυτού του στίχου.
- 3 Ποια είναι η μεταμορφωτική δύναμη της αγάπης; Με ποιον τρόπο η ποιήτρια νιώθει ότι ομορφαίνει ο κόσμος γύρω της, αλλά και αυτή η ίδια;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Ακούστε και σχολιάστε τη μελοποίηση του ποιήματος από το συνθέτη Δημήτρη Παπαδημητρίου στο δίσκο *Τραγούδια για τους μήνες* με την Ελευθερία Αρβανιτάκη.

Σοφία Λασκαρίδου,
Η κυρία με τα γκρίζα

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΑΣ

Ουλαλούμ

Το ποίημα του Γιάννη Σκαρίμπα πρωτοδημοσιεύτηκε το 1936 και ανήκει στην ομώνυμη (και πρώτη) ποιητική συλλογή του συγγραφέα. Ο τίτλος του ποιήματος φαίνεται να παραπέμπει συγχρόνως στο αραβικό επιφώνημα *ulalim*, στο ομώνυμο ποίημα του Edgar Alan Poe («*Ulalume*», 1847), αλλά και στη γνωστή λέξη «αλαλούμ», που αποδίδει μια κατάσταση γενικευμένης σύγχυσης.

Ήταν σα να σε πρόσμενα Κυρά
απόψε που δεν έπνεε όξω ανάσα,
κι έλεγα: Θά 'ρθει απόψε απ' τα νερά
κι από τα δάσα.

Θά 'ρθει, αφού φλετράει* μου η ψυχή,
αφού σπαρά* το μάτι μου σαν ψάρι,
και θα μυρίζει ήλιο και βροχή
και νιο φεγγάρι...

Και να, το κάθισμά σου συγυρνώ,*
στολνώ* την κάμαρά μας αγριομέντα,
και να, μαζί σου κιόλας αρχινώ
χρυσή κουβέντα:

...Πως να, θα μείνει ο κόσμος με το «μπα»
που μ' έλεγε τρελόν, πως είχες γίνει
καπνός και –τάχας– σύγνεφα θαμπά
προς τη σελήνη . . .

.....

Νύχτωσε και δε φάνηκες εσύ,
κίνησα να σε βρω στο δρόμο –οϊμένα–

* **φλετράει**: πάλλεται, φτερουγίζει * **σπαρά**: σπαρταρά * **συγυρνώ**: φτιάχνω * **στολνώ**: στολίζω

μα σκούνταφτες (όπου εσκούνταφτα) χρυσή
κι εσύ με μένα.

Τόσο πολύ μ' αγάπησες, Κυρά,
που άκουγα διπλά τα βήματά μου!
Πάταγα 'γώ –στραβός– μες στα νερά;
κι εσύ κοντά μου...

Α. Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία*,
τόμ. 7, Δωδώνη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Πιστεύετε ότι ο ομιλητής του ποιήματος απευθύνεται σε υπαρκτό πρόσωπο ή σε προϊόν της φαντασίας του; Ποια στοιχεία ενισχύουν καθεμιά από τις δύο εκδοχές;
- 2 Ποια είναι η σημασία της «χρυσής κουβέντας» στην τέταρτη στροφή; Τι μαθαίνουμε από αυτή για τον ομιλητή του ποιήματος;
- 3 Τι δηλώνει η σειρά αποσιωπητικών ανάμεσα στην τέταρτη και την πέμπτη στροφή του ποιήματος; Γιατί έχει σημασία αυτό;
- 4 Σε τι διαφέρει ο τόνος των δύο τελευταίων στροφών από το υπόλοιπο ποίημα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Ακούστε το ποίημα, μελοποιημένο από το Νικόλα Άσιμο, στο δίσκο του Βασίλη Παπακωνσταντίνου *Πες μου ένα ψέμα ν' αποκοιμηθώ* (Minos-Emi 1997), και σχολιάστε τη μουσική του απόδοση.

ΖΥΛ ΛΑΦΟΡΓΚ

Μοιρολόι φεγγαριού στην επαρχία

Το ποίημα του Λαφόργκ, που ανήκει στη συλλογή Θρηνωδίες (ή Μοιρολόγια, 1885), αντιστρέφει από το πρώτο του δίστιχο τη συνηθισμένη στο ρομαντισμό λυρική απεικόνιση της σελήνης. Παρουσιάζει το φεγγάρι σαν αδιάφορο δέκτη της μελαγχολικής ειρωνείας του ομιλητή, ο οποίος πνίγεται από τη θλίψη της επαρχιακής νύχτας και την ερωτική απογοήτευση, αλλά αντιμετωπίζει την κατάστασή του με σκωπτική διάθεση.

Ω, τ' όμορφο χρυσό φεγγάρι,
χοντρό σαν θησαυρού πιθάρι!

Σάλπιγγα ηχεί στα μακρινά,
να κι ο υποδήμαρχος περνά.

Αντίκου παίζουν μια σονάτα,
το δρόμο αργοπερνά μια γάτα!

Πάει η επαρχία να κοιμηθεί,
κλείνει μ' ένα ακόρντο* που αντηχεί

το πιάνο στο παράθυρό του.
Τι ώρα να' ναι; Ρώτα-ρώτου.*

Πράο φεγγάρι, τι εξορία!
Σύμφωνοι στη μοιρολατρία;

Φεγγάρι, ντιλετάντη* μοιάζεις,
σ' όλα τα πλάτη ίδιο φαντάζεις.

* **ακόρντο**: συγχορδία * **ρώτου**: αναρωτήσου * **ντιλετάντης**: ερασιτέχνης, εκείνος που ασχολείται με κάτι αποκλειστικά για την απόλαυση που αποκομίζει

Χθες του Μισούρη τα νερά,
του Παρισιού είδες τα οχυρά,

τα μπλε φιόρντ της Νορβηγίας,
τους πόλους, θάλασσες μαγείας·

τώρα εσύ, τυχερό, θα ιδείς,
μετά το γάμο της, στη γης

να τρέχει η αμαξοστοιχία!
Εφύγανε για τη Σκοτία.

Τι φιάσκο θα 'ταν, αν πιστή
τους στίχους μου είχε εμπιστευτεί!

Φεγγάρι, αλήτικο φεγγάρι,
να γίνουμε άλυτο ζευγάρι;

Νύχτες χρυσές κι εγώ με μια
χλωμή επαρχία στην καρδιά!

Σαν μια γριά το φεγγαράκι
τ' αυτιά του εγέμισε μπαμπάκι.

Ω

*Προσεγγίσεις στη γαλλική ποίηση,
ανθολόγηση – μετάφραση Αλέξανδρος Μπάρρας,
Πρόσπερος*

Γιώργος Βακαλό,
από τη σειρά *Φεγγάρια*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Πού βρίσκεται ο ομιλητής του ποιήματος; Τι τον απασχολεί;
- 2 Πώς περιγράφεται το φεγγάρι στο ποίημα; Γιατί απευθύνεται σ' αυτό ο ομιλητής;
- 3 Τι σημαίνει το δίστιχο «Τι φιάσκο θα 'ταν, αν πιστή/ τους στίχους μου είχε εμπιστευτεί!»;
- 4 Πώς ερμηνεύετε το καταληκτικό δίστιχο του ποιήματος;
- 5 Σε ποια σημεία του ποιήματος εντοπίζετε ειρωνεία;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Στον Ηλεκτρονικό Κόμβο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας θα βρείτε το ίδιο ποίημα, σε μετάφραση της Αιμιλίας Δάφνη, με τον τίτλο «Η θρηνωδία στη σελήνη της επαρχίας» (αρ. 26, στη διεύθυνση: <http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/catalog.htm>). Συγκρίνετε τις δυο μεταφράσεις, εντοπίστε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους. Στη συνέχεια διαλέξτε εκείνη που σας αρέσει περισσότερο, αιτιολογώντας την προτίμησή σας.

Ζυλ Λαφόργκ (1860-1887)

Γάλλος συμβολιστής ποιητής, γνωστός κυρίως για τη λυρική του ειρωνεία, αλλά και για την επινόηση του ελεύθερου στίχου. Το έργο του άσκησε επιρροή στη διαμόρφωση της μοντέρνας ποίησης στη Γαλλία, αλλά και στον αγγλοσαξονικό χώρο (T. S. Eliot, Ezra Pound). Το 1881 ορίστηκε αναγνώστης της αυτοκράτειρας Αυγούστας στο Βερολίνο, όπου και παρέμεινε για πέντε χρόνια. Στο διάστημα αυτό έγραψε το μεγαλύτερο μέρος του έργου του. Το 1886 επέστρεψε στο Παρίσι, όπου πέθανε από φυματίωση τον επόμενο χρόνο, πάμπτωχος, σε ηλικία είκοσι επτά ετών. Ποιητικά έργα: *Θρηνωδίες* (1885), *Μίμηση της Παναγίας του φεγγαριού*, *Σύνοδος των ξωτικών* (1886), *Τελευταίοι στίχοι* (1890) κ.ά.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ

Ο ματωμένος λυρισμός

Στο απόσπασμα του αφηγηματικού αυτού δοκιμίου, που περιέχεται στο βιβλίο Προσανατολισμός στον αιώνα (1963), ο Α. Τερζάκης αναπολεί την εποχή της νεότητάς του, η οποία συμπίπτει με την πρώτη δεκαετία του μεσοπολέμου.

Ξνα τεράστιο μεταλλικό πουλί, ζώο που ξεπήδησε μεσ' από την Αποκάλυψη, φρουμάζει* τρέμοντας σύγκορμο, με τους κινητήρες αναμμένους, ανυπόμονο να σπαθίσει* το διάστημα, την ώρα που, μέσα στον ανεμοστρόβιλο του μισεμού,* γράφονται τούτες οι αράδες. Ο ίλιγγος αλέθει τις σκέψεις, τις εποχές, κομματιάζει ίσκιους, ξεσηκώνει φαντάσματα. Με δάχτυλα βιαστικά φυλλομετρώ κι εγώ το βιβλίο τούτο που μου ήρθε τέτοια στιγμή. Μονάχα το φυλλομετρώ, τίποτα περισσότερο δεν προφταίνω. Όμως αδύνατο να το παρατρέξω:* μαγνητίζει μέσα μου τον βραδιασμένο στρατολάτη* μιας άλλης εποχής. Είναι τα «Άπαντα» της Μαρίας Πολυδούρη. [...]

Ξαναβλέπω τη ζωή μεσ' από τα θολά, ροδισμένα στ' απόβραδο, τζάμια ενός αθηναϊκού καφενείου. Τη ζωή μιας Αθήνας που δεν υπάρχει πια. Έξω στο δρόμο, που έχει σκόνη πολλή και λιγοστή κίνηση, οι αραιοί διαβάτες περνάνε χωρίς να βιάζονται. Κάπου στη γειτονιά τραγουδάει με χοντρούς κόμπους στο λαιμό της μια λατέρνα. Ζεστό φαί λιβανίζει στη γειτονιά. Ανάμεσα στους κρεμασμένους ίσκιους της νύχτας που κατεβαίνει, βλέπεις ξάφνου να περνάει στο δρόμο μια θεωρία μουγγή, σκυφτή: οι πρόσφυγες της Καταστροφής.

Λένε πως ήταν μια εποχή ηττημένη. Αυτό το λένε εκείνοι που ήρθαν κάπως αργότερα, ξεκούραστοι, με κοστούμι ατσαλάκωτο, κομμένο σε κάποιο ράφτη της Δυτικής Ευρώπης. Ηττημένη; Θα την πω καλύτερα δραματική. Υπάρχουν εποχές ανύποπτες κι εποχές στοιχειωμένες, καιροί που η συνείδησή τους κοιμάται κι άλλοι που η ψυχή τους αλαφιάστηκε.* Τα χρόνια εκεί ανάμεσα στα 1922-1929 ήταν ένα παράξενο κράμα από αφέλεια κι έγνοια, προαισθήματα και ρεμβασμό. Η Αθήνα η ζωντανή είχε μικροαστική σφραγίδα: μια συνοικία απέραντη, που

* **φρουμάζει:** (για άλογο) φουσά δυνατά τα ρουθούνια από τρόμο * **να σπαθίσει:** να διασχίσει σαν σπαθί

* **μισεμός:** αναχώρηση * **να παρατρέξω:** να προσπεράσω, να παραλείψω * **στρατολάτης:** οδοιπόρος

* **αλαφιάστηκε:** τρόμαξε

έφτανε ίσαμε την οδό Σταδίου, κι αυτή πιστό αντίγραφο της επαρχίας. Το νομαρχιακό γραφείο, όπου πάει να πιάσει δουλειά η Μαρία Πολυδούρη, καινουργοφερμένη από την Καλαμάτα της, είναι σκονισμένο, νυσταλέο και κακομούτσουνο,* στεγάζει φουκαράδες υπαλλήλους που έχουν για όνειρο φυγής τη βραδινή πρέφα.* Κι όμως ανάμεσα σε τέτοιον κόσμο, πίσω από τραπέζι πληκτικό, κάθεται ο Κώστας Καρυωτάκης. Γιατί τάχα αυτή η ευκολία να πιστεύουμε πως ο ποιητής του «Μιχαλιού» συνοψίζει στο πρόσωπό του την αθλιότητα; Κρίνουμε το ενδόσιμο* ή το μήνυμα; το διάκοσμο ή το θέαμα; Και οι Ρώσοι* πήρανε για κατώφλι τους την αθλιότητα, μας ειδοποίησαν όμως για ό,τι μάντεψαν χάρη σ' αυτήν από το βαθύ μυστήριο της ζωής και της αλήθειας. Αθεράπευτη μανία μας να νομίζουμε πως όλα αρχίζουν και τελειώνουν σε μιαν ηθογραφία!

Το μέγεθος της εποχής εκείνης είναι κρυφό κι ανυπόκριτο. Σημειώνει μια κρίσιμη στροφή της ελληνικής ζωής από τα έξω στα μέσα. Για πρώτη φορά επικοινωνεί ο τόπος με τα μεγάλα ρεύματα του αιώνα: μέσα στα μουχλιασμένα δημόσια γραφεία στρατολογείται μια νεολαία που θα πιστέψει με πάθος στην κοινωνική δικαιοσύνη, θα στρώσει με τα κορμιά της τους τραγικούς δρόμους της. Αυτό –όποια κι αν είναι η προσωπική μας πίστη κι ο τελικός απολογισμός– πρέπει να το αναγνωρίσουμε. Σύγκαιρα,* μια μειοψηφία εκστατική, λυρική, μια χούφτα νέοι που έγγραφαν, πασχίζει εκείνα τα χρόνια να προσανατολιστεί μέσα στην ανεμοζάλη, να συλλάβει κάτι από τους μεγάλους ίσκιους που δίνουν ανάστημα στον ορίζοντα. Αργότερα, σαν έρθουν ξεκούραστοι, αμέτοχοι, φρεσκοξυρισμένοι οι προφήτες των νέων τάσεων, θα κηρύξουν μια φρεσκογυαλισμένη πίστη στη γραφικότητα, θ' ανεμίσουν χρώματα γαλάζια και χρυσαφιά. Την Ιστορία τη γράφουν οι επιζώντες. Η νεολαία της δραματικής δεκαετίας έπεσε θερισμένη κι αναπολόγητη* στο σύνορο της χίμαιρας.*

Α. Τερζάκης, Προσανατολισμός στον αιώνα,
Οι εκδόσεις των φίλων

* **κακομούτσουνο**: άσχημο * **πρέφα**: χαρτοπαίγνιο * **ενδόσιμο**: προανάκρουσμα, προοίμιο * **οι Ρώσοι**: οι ρώσοι κλασικοί συγγραφείς, και κυρίως ο Φ. Ντοστογιέφσκι * **σύγκαιρα**: την ίδια εποχή * **αναπολόγητη**: χωρίς να κάνει τον απολογισμό * **χίμαιρα**: ονειροπόλημα, ουτοπία

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια ήταν τα προβλήματα και ποιες οι αντιλήψεις των νέων στη δεκαετία του 1920, σύμφωνα με την άποψη του συγγραφέα;
- 2 «Αυτό το λένε... δυτικής Ευρώπης»: Σε ποιους πιστεύετε ότι αναφέρεται ο συγγραφέας;
- 3 Το κείμενο αυτό συνδυάζει το στοχασμό με την αφήγηση. Βρείτε τις ενόψεις που ανήκουν στα δύο διαφορετικά αυτά είδη λόγου.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Βρείτε ιστορικές πληροφορίες για την Αθήνα του 1920 και συγκρίνετέ τη με τη σημερινή. Μπορείτε επίσης να αναζητήσετε κάρτες ή φωτογραφίες, που δείχνουν την αρχιτεκτονική ή την κοινωνική ζωή της πρωτεύουσας κατά τη δεκαετία του 1920.

Νίκη Καραγάτση, *Σπίτια στο Θησείο*

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

Τα ζα

Στο παρακάτω απόσπασμα από το βιβλίο *Η ζωή εν τάφω (1931)* του Στράτη Μυριβήλη περιγράφεται η αγριότητα του πολέμου σε μια σκηνή στην οποία εξοντώνονται ανυπεράσπιστα «επιστρατευμένα» γαιδούρια. Τα αντιπολεμικά αισθήματα του συγγραφέα εκφράζονται με την ωμή περιγραφή της εξόντωσης των αθώων ζώων, η οποία δείχνει την παράλογη βία του πολέμου.

Τα ζα στον πόλεμο! Σήμερα από το πρωί συλλογιόμμαι μόνο αυτό. Καλά εμείς οι άνθρωποι. Έχουμε τα συμφέρα μας, τις ιδεολογίες μας, τις λόξεις μας, τις μεγαλομανίες και τους ενθουσιασμούς μας. Απ' όλα αυτά μαγειρεύεται περίφημα ο πόλεμος. Έχουμε και τις πονηριές μας, για να γλιτώνουμε σαν δούμε τα ζόρικα. Τ' αμπριά* μας, τα νοσοκομεία, ακόμα και τις λιποταξίες.* Όμως τ' αγαθά τα ζα που τα επιστρατεύουμε να κάμουν μαζί μας τον πόλεμο;

Θαρρώ πως, όταν καμιά φορά οι άνθρωποι βγάλουν από μέσα τους την επιληψία* του ομαδικού σκοτωμού, θα 'χουν όλο το δίκιο να ντρέπονται σ' όλη τους τη ζωή και μόνο γι' αυτό: που τραβήξανε και τ' αθώα τα ζα στον πόλεμο. Στοχάζομαι πως κάποτε θα είναι ένα απ' τα πιο μαύρα σημάδια της Ιστορίας των Ανθρώπων.

Η Μεραρχία μας κουβάλησε μαζί της απ' το νησί και μια συζυγαρχία γαιδάρους. «Συζυγαρχία ημιόνων» γράφεται στα χαρτιά. Μα η αλήθεια είναι πως έχει μόνο γαιδάρους. Υποφέρανε πολύ ώσπου να τους μπάσουνε στα βαπόρια. Το ίδιο και σαν τους ξεφορτώνανε στη Θεσσαλονίκη. Τους αρπούσε το βίντσι* μουγκρίζοντας θυμωμένα και τους σήκωνε ανάερα μέσα στη γερή φασκιά τους. Αυτό τους ξετρέλαινε. Κι η τρομάρα τους ήταν εκπληχτικά ζωγραφισμένα μέσα στα έξαλλα μάτια τους. Κλωτσούσανε στο κενό, φρουμάζανε, στριφογυρίζαν τους βολβούς και το πεσί τους ρυτιδίαζε απ' τη φρίκη. Κατόπι περάσανε μαζί μας όλη τη Μακεδονία φορτωμένοι πυρομαχικά. Τα 'χανε κι αυτοί με τους Γερμανούς, με τους Τούρκους, με τους Βουλγάρους. Σα μπήκαμε 'μείς στο χαράκωμα, ο όρχος* τους στήθηκε στην Κούπα. Είναι ένα χωριό πίσω από τις γραμμές μας, ρημαγμένο από το πυροβολικό. Μένουν εκεί μονάχα κάτι Φραντσέζοι* φουρναραίοι. Εκεί στην Κούπα, μέσα σε μιαν όμορφη χαράδρα, έστησε τα παλούκια της η «Συζυγαρχία των ημιόνων» της Μεραρχίας μας.

* **αμπριά:** στρατιωτικά προκαλύμματα για την αποφυγή των εχθρικών επιθέσεων * **λιποταξία:** εγκατάλειψη της μάχης * **επιληψία:** πάθηση του εγκεφάλου, εδώ τρέλα * **βίντσι:** γερανός * **όρχος:** στρατιωτικός πολεμικός σχηματισμός με σκοπό τον ανεφοδιασμό * **Φραντσέζοι:** Γάλλοι

Τα ζα ξεκουραστήκανε κάμποσες μέρες απ' το πολυμερίτικο περπάτημα που τα 'χε παραζαλισμένα στην κούραση. Ξανεσάνανε. Βρήκανε κιόλας μπόλιχο χορτάρι, φάγαν και πήραν απάνω τους. Καρδάμωσαν.* Τότες προσέξανε πως ήταν χαρά Θεού πάνω στη γης, κι ο Έρωτας κέντριζε όλα τα πάντα, από τα μαμούδια ως τα λουλούδια, να μπούνε μέσα στο παναιώνιο πανηγύρι της αναπαραγωγής. Οι γαϊδάροι ακούσαν το μεγάλο κάλεσμα και απάντησαν με το ερωτικό τους σάλπισμα: παρών! Υπάκουγα, γεμάτα αθωότητα κι ανηξεριά σαν όλα τα ζα. Η χαράδρα βούιξε από τα παράφωνα επιθαλάμια χλιμντρίσματα. Και ο αντίλαλος πήρε τα ερωτικά σαλπίσματα και τα πήγε ως πέρα στο Περιστέρι.

Ένα αεροπλάνο ξεκίνησε τότες βουίζοντας απ' αντίκρυ. Ήρθε κι έκοψε ένα-δυο γύρους πάνω από τη χαράδρα. Αυτοί το χαβά* τους. Κατόπι γύρισε πίσω μέσα στην αποθέωση των οβίδων, που έσκαζαν στον ουρανό σαν ένα κοπάδι άσπρα προβατάκια που όλο και πλήθαιναν γύρω του.

Οι γαϊδάροι δεν ξέρουν από αεροπλάνα. Ήτανε κιόλας τόσο σύγκορμα παραδομένοι στη χαρά της ζωής, που δεν τους απόμενε καιρός να προσέξουν τίποτ' άλλο.

Σε λίγο η λαγκαδιά βόγγησε βαριά από μια σειρά εκρήξεις και σουβλερές σφυριξίες. Ήταν ένα σωστό μακελιό αθών. Τα ζα ξεκοιλιάστηκαν, σφάχτηκαν πάνω στο τρυφερό χορτάρι, αγκρισμένα* μέσα στο μεθύσι της γεννητικής τους χαράς. Ψοφούσαν κι ανεστέναζαν σαν ανθρώποι. Πέφτανε χάμου και ξεψυχούσαν σιγά σιγά, γύριζαν το λαιμό κοιτάζοντας λυπητερά τα εντόσθιά τους, που σάλευαν σαν κοκκινωπά φίδια ανάμεσα στα πόδια τους. Κουνούσαν απάνω-κάτω τα χοντρά τους κεφάλια δίχως να καταλαβαίνουν τίποτα. Ανετρίχιαζαν, τρέμανε τα ρουθούνια τους, ανοίγανε τα πλατιά χείλια ξεσκεπάζοντας τα δόντια τους και σερνόντανε με τσακισμένα πόδια. Πεθαίνανε στο τέλος βρέχοντας τα λουλούδια με το αίμα τους, και τα μεγάλα μάτια τους ήταν γεμάτα απορίες και πόνους. Ένα γαϊδουράκι με τσακισμένη τη ραχοκοκαλιά χαμόσερνε καμιά δεκαπενταριά μέτρα το κορμί του, ακουμπώντας μόνο στα μπροστινά πόδια. Κατόπι αναδιπλώθηκε, γύρισε το κεφάλι προς τη μεγάλη λαβωματιά του κι αγκομαχούσε πολλήν ώρα ώσπου να παραδώσει.

Ένας ημιονηγός, μόλις άρχισε ο βομβαρδισμός, βάλθηκε να τρέχει σαστισμένος. Βαστούσε γερά το χαλινάρι του γαϊδάρου του κι έτρεχε σαν τρελός. Έφτασε έτσι ως τ' αμπριά των Φραντσέζων ψωμάδων. Εκεί πια, μέσα στα γιούχα της φανταριάς, πήρε είδηση πως έσερνε πίσω του το κεφάλι του γαϊδάρου θερισμένο απ' το λαιμό.

Μέσα στα κλειδωμένα δόντια του το ζο κρατούσε ακόμα μια τούφα κίτρινες μαργαρίτες ματωμένες.

☪

Σ. Μυριβήλης, *Η ζωή εν τάφω*,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

* καρδαμώνω: χορταίνω * χαβάς: εδώ η απασχόλησή τους * αγκρισμένα: μπλεγμένα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ο συγγραφέας συγκρίνει την τύχη των ανθρώπων και των ζώων στις πολεμικές επιχειρήσεις. Ποιους θεωρεί πιο αδικημένους και γιατί;
- 2 Καταγράψτε την περιπέτεια των γαϊδάρων από τη στιγμή που έφυγαν από το νησί ως τη στιγμή της μαζικής τους εξόντωσης.
- 3 Πώς παρουσιάζει ο Μυριβήλης τη ρεαλιστική σκηνή της ζωοκτονίας και τι πετυχαίνει με την αδρή περιγραφή της;
- 4 «Μέσα στα κλειδωμένα δόντια του...ματωμένες»: Πώς συσχετίζεται ο θάνατος του ζώου με τη χαρά της ζωής και το κάλεσμα της φύσης;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Πολλά είδη ζώων πρόσφεραν από την αρχαιότητα έως τη σημερινή εποχή τις υπηρεσίες τους στον άνθρωπο. Χωριστείτε σε ομάδες, με σκοπό να μελετήσετε το ρόλο που έπαιξε κάθε ζώο στην κοινωνική εξέλιξη. Μπορείτε να συμβουλευτείτε τους καθηγητές της Βιολογίας, της Ιστορίας και της Οικιακής Οικονομίας.

Γεώργιος Ιακωβίδης, *Χορταριασμένο λιβάδι*

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά

Το απόσπασμα που ακολουθεί βρίσκεται στο πρώτο μέρος του μυθιστορήματος και αναφέρεται στη γνωριμία του συγγραφέα με τον ήρωα του βιβλίου του. Ο Αλέξης Ζορμπάς, ένας από τους πιο γνωστούς ήρωες της παγκόσμιας λογοτεχνίας, αγαπά με πάθος τη ζωή και την απολαμβάνει σε όλες τις εκδηλώσεις της. Το σαντούρι είναι ο πιστός του σύντροφος στη χαρά και στη λύπη. Το μυθιστόρημα εκδόθηκε το 1946.

Τον πρωτογνώρισα στον Πειραιά. Είχα κατέβει στο λιμάνι να πάρω το βαπόρι για την Κρήτη. Κόντευε να ξημερώσει. Έβρεχε. Φυσούσε δυνατή σοροκάδα κι έφταναν οι πιτσιλιές της θάλασσας στο μικρό καφεεντάκι. Κλειστές οι τζαμόπορτες, μύριζε ο αγέρας ανθρώπινη βόχα* και φασκόμηλο. Έκανε όξω κρύο και τα τζάμια είχαν παχυνθεί* από τις ανάσες. Πέντ' έξι θαλασσινοί ξενυχτισμένοι, με τις καφετιές από γιδότριχα φανέλες, έπιναν καφέδες και φασκόμηλα και κοίταζαν από τα θαμπωμένα τζάμια τη θάλασσα.

Τα ψάρια, παραζαλισμένα από τα χτυπήματα της φουρτούνας, είχαν βρει καταφύγιο χαμηλά στα ήσυχα νερά και περίμεναν πότε να γαληνέψει ο κόσμος απάνω κι οι ψαράδες, στριμωγμένοι στους καφεενέδες, περίμεναν κι αυτοί πότε να πάψει η θεϊκιά ταραχή, να ξεφοβηθούν και ν' ανέβουν στο πρόσωπο του νερού τα ψάρια να τοιμπήσουν. Οι γλώσσες, οι σκορπιοί, τα σελάχια, γυρνούσαν από τις νυχτερινές επιδρομές τους να κοιμηθούν. Ξημέρωνε. [...]

Ό,τι απ' όλα μου 'κανε εντύπωση ήταν τα μάτια του, περγελαστικά, θλιμμένα, ανήσυχα, όλο φλόγα. Έτσι μου φάνηκαν.

Ευτύς ως έσιμξαν οι ματιές μας, θαρρείς και βεβαιώθηκε πως εγώ ήμουν αυτός που ζητούσε, κι άπλωσε το χέρι αποφασιστικά κι άνοιξε την πόρτα. Πέρασε ανάμεσα από τα τραπέζια με γοργό ελαστικό περπάτημα κι ήρθε και στάθηκε από πάνω μου.

– Ταξίδι;, με ρώτησε. Πα πού, με το καλό;

– Πα την Κρήτη. Πατί ρωτάς;

– Με παίρνεις μαζί σου;

Τον κοίταξα με προσοχή. Βουλιαγμένα μάγουλα, χοντρή μασέλα, εξογκωμένα ζυγωματικά,* ψαρά* κατσαρωμένα μαλλιά, μάτια που σπίθιζαν.*

* **βόχα:** κακοσμία * **είχαν παχυνθεί:** είχαν γεμίσει πάχνη * **ζυγωματικά:** οστά του προσώπου * **ψαρά:** γκρίζα * **σπίθιζαν:** έλαμπαν, πετούσαν σπίθες

– Πατί; τι να σε κάμω;

Σήκωσε τους ώμους.

– Πατί! Πατί!, έκαμε με περιφρόνηση. Δεν μπορεί τέλος πάντων ο άνθρωπος να κάμει κάτι και χωρίς γιατί; Έτσι, για το κέφι του. Να, πάρε με, ας πούμε, μάγερα· ξέρω και φτιάνω κάτι σούπες!...

Έβαλα τα γέλια. Μου άρεσαν οι τσεκουράτοι* τρόποι και τα λόγια του· μου άρεσαν κι οι σούπες. Δε θα 'ταν άσκημο, συλλογίστηκα, να τον πάρω μαζί μου το γέρο ετούτον κρεμανταλάς* στο μακρινό έρημο ακρογιάλι. Σούπες, γέλια, κουβέντες... Φαίνονταν πολυταξιδεμένος, πολυζωισμένος Σεβάχ Θαλασσινός· μου άρεσε.

– Τι συλλογιέσαι;, μου κάνει, κουνώντας τη χοντρή του κεφάλια. Κρατάς και του λόγου σου ζυγαριά, ε; Ζυγιάζεις με το δράμι, ε; Μωρέ, πάρε απόφαση, κατά διαόλου οι ζυγαριές!

Στέκουνταν από πάνω μου μαντράχαλος, κοκαλιάρης, και κουράζουμουν να σηκώνω το κεφάλι να του μιλώ. Έκλεισα τον Ντάντε.*

– Κάτσε, του είπα· παίρνεις ένα φασκόμηλο;

Κάθισε· απίθωσε με προσοχή τον μπόγο του στη διπλανή καρέκλα.

– Φασκόμηλο;, έκαμε περιφρονητικά. Έλα εδώ, καφετζή· ένα ρούμι!

Ήπια το ρούμι ρουφιά ρουφιά· το κρατούσε πολλήν ώρα στο στόμα του να το χαρεί, κι έπειτα το άφηγε αγάλια να κατεβαίνει και να του ζεσταίνει τα σωθικά. «Φιλήδονος, συλλογίστηκα, μερακλής...»

– Τι δουλειά κάνεις;, τον ρώτησα.

– Όλες τις δουλειές· του ποδαριού, του χεριού, του κεφαλιού, όλες. Αυτό μας έλειπε τώρα και να διαλέγουμε.

– Πού δούλευες τώρα τελευταία;

– Σ' ένα μεταλλείο. Είμαι, να ξέρεις, καλός μινადόρος* καταλαβαίνω από μέταλλα, βρίσκω φιλόνια, ανοίγω γαλαρίες, κατεβαίνω στα πηγάδια, δε φοβούμαι. Δούλευα καλά, έκανα τον αρχιεργάτη, παράπονο δεν είχα· μα να που ο διάβολος έβαλε την ουρά του. Το περασμένο Σαββατόβραδο ήρθα στο κέφι, και μια και δυο κινώ, βρίσκω τον ιδιοκτήτη που 'χε έρθει εκείνη τη μέρα να μας επιθεωρήσει και τον σπάζω στο ξύλο.

– Μα γιατί; τι σου 'καμε;

– Εμένα; τίποτα! Μα τίποτα, σου λέω! Πρώτη φορά τον έβλεπα τον άνθρωπο. Μας μοίρασε και τσιγάρα, ο κακομοίρης.

– Τότε λοιπόν;

– Ου, κάθισα και ρωτάς! Έτσι μου κάπνισε, βρε αδερφέ! Από της μυλωνούς τον πισινό ζητάς ορθογραφία. Ο πισινός της μυλωνούς είναι ο νους του ανθρώπου.

* **τσεκουράτοι**: κοφτοί, άμεσοι * **κρεμανταλάς**: πολύ ψηλός * **Ντάντε**: Δάντης Αλιγκιέρι (1265-1321), σπουδαίος ιταλός ποιητής που έγραψε τη *Θεία Κωμωδία* * **μινადόρος**: εργάτης στα μεταλλεία

Είχα διαβάσει πολλούς ορισμούς του νου του ανθρώπου· τούτος μου φάνηκε ο πιο καταπληκτικός, και μου άρεσε. Κοίταξα τον καινούριο σύντροφο· το πρόσωπό του ήταν γεμάτο ζάρες, σκαλισμένο, σαρακοτρυπημένο,* σα να το 'χαν φάει τα λιοβόρια κι οι βροχές. Ένα άλλο πρόσωπο, ύστερα από λίγα χρόνια, μου 'καμε την ίδια εντύπωση, δουλεμένου, δυστυχισμένου ξύλου: το πρόσωπο του Παναΐτ Ιστράτη.*

– Και τι έχεις στον μπόγο; Τρόφιμα; ρούχα; εργαλεία;

Ο σύντροφός μου σήκωσε τους ώμους, γέλασε.

– Πολλά φρόνιμος μου φαίνεσαι, είπε, και να με συμπαθάς.

Χάιδεψε με τα μακριά σκληρά του δάχτυλα τον μπόγο.

– Όχι, πρόστεσε· είναι σαντούρι.

– Σαντούρι! Παίζεις σαντούρι;

– Όταν με σφίξουν οι φτώχειες, γυρίζω τους καφενέδες και παίζω σαντούρι. Τραγουδώ κιόλα κάτι παλιούς κλέφτικους σκοπούς, μακεδονίτικους. Κι ύστερα βγάζω δίσκο· να, το σκούφο τούτον, και μαζεύω δεκάρες.

– Πώς σε λένε;

– Αλέξη Ζοριπά. Με λένε και Τελέγραφο, για να με πειράξουν που 'μαι μακρύς μακρύς καλόγερος και πίτα η κεφαλή μου. Μα δεν πάνε να λένε! Με φωνάζουν και Τσακατσούκα, γιατί μια φορά πουλούσα κολοκυθόσπορους καβουρντισμένους. Με λένε και Περονόσπορο, γιατί όπου πάω, λέει, τα κάνω μπουλβερη* και κουρνιαχτό.* Έχω κι άλλα παρατσούκλια, μα άλλη ώρα...

– Και πώς έμαθες σαντούρι;

– Εγώ ήμουν είκοσι χρονών. Σ' ένα πανηγύρι του χωριού μου, πέρα, στη ρίζα του Όλυμπου, άκουσα για πρώτη φορά σαντούρι. Πιάστηκε η αναπνοή μου. Τρεις μέρες έκαμα να βάλω μπουκιά στο στόμα μου. «Τι έχεις, μωρέ;», μου κάνει ο πατέρας μου, ο Θεός να συχωρέσει την ψυχή του. «Εγώ θέλω να μάθω σαντούρι! – Μωρέ, δεν ντρέπεσαι; Κατσιβελος* είσαι; όργανα θα παίζεις; – Εγώ θέλω να μάθω σαντούρι!...». Είχα κομπόδεμα μερικά παραδάκια, για να παντρευτώ, σαν έρθει η ώρα. Παιδί πράμα, βλέπεις, παλαβός, το αίμα έβραζε, ήθελα παντριγιά! ο ερίφης!* Έδωκα ό,τι είχα και δεν είχα, κι αγόρασα ένα σαντούρι. Να, ετούτο εδώ που βλέπεις. Έφυγα μαζί του, πήγα στη Σαλονίκη, βρήκα ένα μερακλή Τούρκο, τον Ρετσέπ-εφέντη, το δάσκαλο του σαντουριού. Πέφτω στα πόδια του. «Τι θες, μωρέ ρωμιόπουλο;», μου κάνει. «– Εγώ θέλω να μάθω σαντούρι! – Ε, και γιατί μαθές πέφτεις στα πόδια μου; – Πατι δεν έχω παράδες* να σε πλερώσω! – Έχεις μεράκι για σαντούρι; – Έχω. – Ε, κάτσε, μωρέ, κι εγώ δε θέλω

* **σαρακοτρυπημένο**: ταλαιπωρημένο από το χρόνο και τις περιπέτειες * **Παναΐτ Ιστράτη**: Ελληνορουμάνος συγγραφέας (1884-1935)· η γνωριμία του με τον Καζαντζάκη χρονολογείται από το 1927 * **τα κάνω πούλβερη και κουρνιαχτό**: διαλύω τα πάντα, τα κάνω στάχτη * **κατσιβελος**: τσιγγάνος * **ερίφης**: ειρωνικά ο άνθρωπος * **παράδες**: χρήματα

πλερωμή!». Έκατσα μαζί του ένα χρόνο κι έμαθα. Ο Θεός ν' αγιάσει τα κόκαλά του, θα 'χει πια πεθάνει. Αν ο Θεός βάζει στην Παράδεισο και σκύλους, ας βάλει και τον Ρετσέπ-εφέντη. Από τον καιρό που έμαθα σαντούρι, γίνηκα άλλος άνθρωπος. Όταν έχω σεκλέτια* ή όταν με ζορίσει η φτώχεια, παίζω σαντούρι κι αλαφρώνω. Όταν παίζω, μου μιλούν και δεν ακούω· κι αν ακούσω, δεν μπορώ να μιλήσω. Θέλω, θέλω, μα δεν μπορώ.

– Μα γιατί, Ζορμπά;

– Ε, σεβντάς!*

Η πόρτα άνοιξε· η βουή της θάλασσας μπήκε πάλι στον καφενέ, τα πόδια και τα χέρια τουρτούρισαν. Βολεύτηκα πιο βαθιά στη γωνιά μου, τυλίχτηκα στο παλτό μου, ένιωσα αναπάντεχη ευδαιμονία. «Πού να πάω;, συλλογίστηκα· καλά είμαι εδώ. Χρόνια να βαστάξει ετούτη η στιγμή».

Κοίταξα τον παράξενο μουσαφίρη* μπροστά μου· το μάτι του ήταν καρφωμένο απάνω μου· μικρό, στρογγυλό, κατάμαυρο· με κόκκινες φλεβίτσες στο ασπράδι· ένιωθα με τρυπούσε και μ' έψαχνε αχόρταγο.

– Λοιπόν;, έκαμα· κι ύστερα;

Ο Ζορμπάς σήκωσε πάλι τους κοκαλιάρικους ώμους.

– Δε βαριέσαι!, είπε· μου δίνεις ένα τσιγάρο;

Του 'δωκα. Έβγαλε από το γιλέκο του τσακμακόπετρα και φιτίλι, άναψε. Τα μάτια του μισόκλεισαν ευχαριστημένα.

– Παντρεύτηκες;

– Άνθρωπος δεν είμαι; Άνθρωπος, πάει να πει στραβός· έπεσα κι εγώ με τα μούτρα στο λάκκο, όπου έπεσαν κι οι μπροστινοί μου. Παντρεύτηκα. Πήρα την κατρακύλα. Έγινε νοικοκύρης, έχτισα σπίτι· έκαμα παιδιά. Βάσανα! Μα ας είναι καλά το σαντούρι.

– Έπαιζες σπίτι να πάν' οι πίκρες κάτω;

– Ε, μωρέ, πώς φαίνεται πως δεν παίζεις κανένα όργανο. Τι 'ναι αυτά που τσαμπουνάς; Στο σπίτι είναι σκοτούρες, γυναίκα, παιδιά· τι θα φάμε, πώς να ντυθούμε, τι θ' απογίνουμε; Κόλαση! Και το σαντούρι θέλει καλή καρδιά. Άμα μου πει εμένα η γυναίκα μου περίσσιο λόγο, τι καρδιά θες να 'χω να παίζω σαντούρι; Άμα τα παιδιά πεινούν και νιαουρίζουν, κόπιασε του λόγου σου να παίζεις. Το σαντούρι θέλει να συλλογιέσαι μονάχα σαντούρι – κατάλαβες;

Κατάλαβα πως ο Ζορμπάς ετούτος είναι ο άνθρωπος που τόσον καιρό τον ζητούσα και δεν τον έβρισκα· μια ζωντανή καρδιά, ένα ζεστό λαρύγγι, μια ακατέργαστη μεγάλη ψυχή, που ακόμα δεν αφαλοκόπηκε* από τη μάνα της, τη Γης.

* σεκλέτια: στενοχώριες * σεβντάς: ερωτικός πόθος * μουσαφίρης: επισκέπτης * αφαλοκόπηκε: αποχωρίστηκε

Τι θα πει τέχνη, έρωτας της ομορφιάς, αγνότητα, πάθος – ο εργάτης ετούτος μου το ξεδιάλυνε* με τα πιο απλά ανθρώπινα λόγια.

Κοίταξα τα χέρια αυτά που κάτεχαν να δουλεύουν τον κασμά και το σαντούρι – γιομάτα ρόζους και χαραμάδες, παραμορφωμένα και νευρικά. Άνοιξαν με προσοχή και τρυφεράδα, σα να 'γδυναν γυναίκα, το σακούλι κι έβγαλαν ένα παλιό μαγληνό σαντούρι, με πλήθος κόρδες, με μπρούντζινα και φιλντισένια στολίδια και με μian κόκκινη μεταξωτή φούντα στην άκρη. Τα χοντρά δάχτυλα το χάδεψαν όλο, αργά, παθητικά, σα να χάδευαν γυναίκα. Κι ύστερα πάλι το τύλιξαν, όπως τυλίγουμε αγαπημένο σώμα μη μας κρνώσει.

☞

Ν. Καζαντζάκης, *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*, Εκδόσεις Ελένης Ν. Καζαντζάκη

* **ξεδιάλυνω**: εξηγώ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Σε ποιο πρόσωπο γίνεται η αφήγηση; Με ποιον τρόπο περιγράφει ο αφηγητής τον Αλέξη Ζορμπά; Ποια είναι τα στοιχεία που τον ελκύνουν στην πρώτη τους συνάντηση;
- 2 Πώς παρουσιάζει τον εαυτό του ο αφηγητής, ώστε να τον αντιδιαστείλει με το Ζορμπά;
- 3 Πώς αφηγείται ο Ζορμπάς τη γνωριμία του με το σαντούρι; Ποια είναι η αντίδραση του πατέρα του στην επιθυμία να μάθει αυτό το όργανο; Συγκρίνετε τη στάση του νεαρού Ζορμπά με τη στάση του γιου τού αγιογράφου στο διήγημα του Κ. Θεοτόκη «Η τέχνη του αγιογράφου».
- 4 «Τι θα πει τέχνη...λόγια»: Γιατί ένας συγγραφέας, που τόσα πολλά έχει διαβάσει περί τέχνης, θεωρεί σοφά τα λόγια του Ζορμπά; Συμμερίζεστε το θαυμασμό του συγγραφέα για το Ζορμπά και γιατί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Βρείτε πληροφορίες για το σαντούρι και στο μάθημα της Μουσικής ακούστε τον ήχο του.
- ◆ Ποικίλες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Ν. Καζαντζάκη (φωτογραφίες, επιστολές, αρχεία ήχου με τη φωνή του συγγραφέα κ.ά.) μπορείτε να βρείτε και να μελετήσετε στην ιστοσελίδα <http://www.historical-museum.gr/kazantzakis/gr/index.html>.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Με τον τρόπο του Γ.Σ.

Ιδιαίτερα γνωστό από τον εναρκτήριο στίχο του, το ποίημα αυτό παρουσιάζεται από τον τίτλο του ως «μίμηση ύφους» (à la manière de), με τη διαφορά ότι ο ποιητής εμφανίζεται να μιμείται τον εαυτό του, καθώς τα αρχικά παραπέμπουν στο όνομά του. Το ποίημα αναπτύσσεται με τη μορφή περιδιάβασης σε τουριστικούς και αρχαιολογικούς τόπους της μεσοπολεμικής Ελλάδας και εστιάζεται στα αισθήματα αλλοτρίωσης, απραξίας και στασιμότητας, που αποδίδουν τη σχέση των ανθρώπων με τον τόπο, το παρελθόν, τους γύρω τους αλλά και τον εαυτό τους.

Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει.

Στο Πήλιο μέσα στις καστανιές το πουκάμισο του Κενταύρου
γλιστρούσε μέσα στα φύλλα για να τυλιχτεί στο κορμί μου
καθώς ανέβαινα την ανηφόρα κι η θάλασσα μ' ακολουθούσε
ανεβαίνοντας κι αυτή σαν τον υδράργυρο θερμομέτρου
ώσπου να βρούμε τα νερά του βουνού.

Στη Σαντορίνη αγγίζοντας νησιά που βουλιάζαν
ακούγοντας να παίζει ένα σουραύλι* κάπου στις αλαφρόπετρες
μου κάρφωσε το χέρι στην κουπαστή
μια σαΐτα τιναγμένη ξαφνικά
από τα πέρατα μιας νιότης βασιλεμένης.*

Στις Μυκήνες σήκωσα τις μεγάλες πέτρες και τους θησαυρούς των Ατρείδων
και πλάγιασα μαζί τους στο ξενοδοχείο της «Ωραίας Ελένης του Μενελάου»·
χάθηκαν μόνο την αυγή που λάλησε η Κασσάντρα
μ' έναν κόκορα κρεμασμένο στο μαύρο λαϊμό της.

Στις Σπέτσες στον Πόρο και στη Μύκονο
με χτίκιασαν* οι βαρκαρόλες.*

* σουραύλι: φλογέρα * βασιλεμένη: περασμένη * χτίκιασαν: ταλαιπώρησαν, βασάνισαν * βαρκαρόλες: τραγούδια που συνηθίζουν οι βενετσιάνοι γονδολιέρηδες

Τι θέλουν όλοι αυτοί που λένε
 πως βρίσκονται στην Αθήνα ή στον Πειραιά;
 Ο ένας έρχεται από τη Σαλαμίνα και ρωτάει τον άλλο μήπως «έρχεται εξ Ομονοίας»
 «Όχι έρχομαι εκ Συντάγματος» απαντά κι είν' ευχαριστημένος
 «βρήκα το Πάννη και με κέρασε ένα παγωτό».
 Στο μεταξύ η Ελλάδα ταξιδεύει
 δεν ξέρουμε τίποτε δεν ξέρουμε πως είμαστε ξέμπαρκοι* όλοι εμείς
 δεν ξέρουμε την πίκρα του λιμανιού σαν ταξιδεύουν όλα τα καράβια·
 περιγελάμε εκείνους που τη νιώθουν.

Παράξενος κόσμος που λέει πως βρίσκεται στην Αττική και δε βρίσκεται πουθενά·
 αγοράζουν κουφέτα για να παντρευτούνε
 κρατούν «σωσίτριχα»* φωτογραφίζονται
 ο άνθρωπος που είδα σήμερα καθισμένος σ' ένα φόντο με πιτσούνια
 και με λουλούδια
 δέχονταν το χέρι του γερο-φωτογράφου να του στρώνει τις ρυτίδες
 που είχαν αφήσει στο πρόσωπό του
 όλα τα πετεινά τ' ουρανού.

Στο μεταξύ η Ελλάδα ταξιδεύει ολοένα ταξιδεύει
 κι αν «ορώμεν ανθούν πέλαγος Αιγαίον νεκρούς»*
 είναι εκείνοι που θέλησαν να πιάσουν το μεγάλο καράβι με το κολύμπι
 εκείνοι που βαρέθηκαν να περιμένουν τα καράβια που δεν μπορούν να κινήσουν
 την ΕΛΣΗ τη ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ τον ΑΜΒΡΑΚΙΚΟ.
 Σφυρίζουν τα καράβια τώρα που βραδιάζει στον Πειραιά
 σφυρίζουν ολοένα σφυρίζουν μα δεν κουνιέται κανένας αργάτης*
 καμιά αλυσίδα δεν έλαμψε βρεμένη στο στερνό φως που βασιλεύει
 ο καπετάνιος μένει μαρμαρωμένος μες στ' άσπρα και στα χρυσά.

Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει
 παραπετάσματα βουνών αρχιπέλαγα γυμνοί γρανίτες...
 Το καράβι που ταξιδεύει το λένε ΑΓ ΩΝΙΑ 937.

Α/π Αυλίζ, περιμένοντας να ξεκινήσει.
 Καλοκαίρι 1936

☪

Γ. Σεφέρης, *Ποήματα*, Έκτος

* **ξέμπαρκοι**: ναυτικοί που δεν έχουν μπαρκόρει, άνεργοι * **σωσίτριχα**: φάρμακα για την τριχόπτωση
 * **ορώμεν ... νεκρούς**: βλέπουμε ν' ανθίζει νεκρούς το Αιγαίο * **αργάτης**: βαρούλκο που ανεγκύει ή ποντί-
 ζει την άγκυρα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Σε ποιες περιοχές της Ελλάδας αναφέρεται ο ομιλητής του ποιήματος; Γιατί επιλέγει ειδικά αυτές;
- 2 Τι νομίζετε ότι φανερώνουν οι φράσεις «έρχεται εξ Ομονοίας» και «έρχομαι εκ Συντάγματος» για τους ομιλητές τους;
- 3 Γιατί νομίζετε ότι ο ποιητής αφήνει αμετάφραστο το παράθεμα από τον *Αγαμέμνονα* του Αισχύλου («ορώμεν ... νεκρούς», στ. 35);
- 4 Σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής παρουσιάζει τη σχέση της νεότερης Ελλάδας με την αρχαία.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Μελετήστε στο βιβλίο της Ιστορίας τα ιστορικά γεγονότα του 1936 και ελέγξτε αν η κατάσταση και το κλίμα που δίνει στο ποίημά του ο Σεφέρης αντιστοιχεί στη σύγχρονή του ιστορική πραγματικότητα.

Γιάννης Ψυχοπαίδης, Πορτρέτο Γ. Σεφέρη

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Τρία χαϊκού

Το χαϊκού είναι γιαπωνέζικη στιχουργική μορφή, που έγινε αρκετά δημοφιλής στη Δύση από τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα. Πρόκειται για επιγράμματα 17 συλλαβών, που διαιρούνται σε τρεις ανομοιοκατάληκτους στίχους (5, 7 και 5 συλλαβών).

ΙΑ΄

Πού να μαζεύεις
τα χίλια κομματάκια
του κάθε ανθρώπου.

ΙΕ΄

Βουλιάζει ο κόσμος
κρατήσου, θα σ' αφήσει
μόνο στον ήλιο.

ΙΣΤ΄

Γράφεις
το μελάνι λιγότεψε
η θάλασσα πληθαίνει.

∞

Γ. Σεφέρης, *Ποήματα*, Έκταρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποιο είναι το κυρίαρχο αίσθημα σε κάθε ποίημα;
- 2 Δοκιμάστε να εντοπίσετε σε κάθε ποίημα μια παράδοση εικόνα και να την ερμηνεύσετε.
- 3 Σε τι νομίζετε ότι συμβάλλει η ανελαστική πειθαρχία που προϋποθέτει η μορφή του χαϊκού;
- 4 Γράψτε και εσείς τρία χαϊκού.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Ομιλία στη Στοκχόλμη

Στην ομιλία του στη Στοκχόλμη, κατά την τελετή απονομής του βραβείου Νόμπελ (το Δεκέμβριο του 1963), ο Σεφέρης συνοψίζει τις πεποιθήσεις του, αφενός για την άμεση και αδιάσπαστη συνέχεια της ελληνικής γλώσσας (και ευρύτερα της ελληνικής ηθικής συνείδησης) από την αρχαιότητα ως τη σημερινή εποχή και αφετέρου για την αναγκαιότητα και τη λειτουργία της ποίησης στο σύγχρονο κόσμο.

Τούτη την ώρα αισθάνομαι πως είμαι ο ίδιος μια αντίφαση. Αλήθεια, η Σουηδική Ακαδημία έκρινε πως η προσπάθειά μου σε μια γλώσσα περιλάλητη επί αιώνες, αλλά στην παρούσα μορφή της περιορισμένη, άξιζε αυτή την υψηλή διάκριση. Θέλησε να τιμήσει τη γλώσσα μου, και να – εκφράζω τώρα τις ευχαριστίες μου σε ξένη γλώσσα.* Σας παρακαλώ να μου δώσετε τη συγγνώμη που ζητώ πρώτα πρώτα από τον εαυτό μου.

Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού του, τη θάλασσα, και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται. Δέχτηκε τις αλλοιώσεις που δέχεται καθετί ζωντανό, αλλά δεν παρουσιάζει κανένα χάσμα. Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά: κανόνας της είναι η δικαιοσύνη. Στην αρχαία τραγωδία, την οργανωμένη με τόση ακρίβεια, ο άνθρωπος που ξεπερνά το μέτρο πρέπει να τιμωρηθεί από τις Ερινύες. Ο ίδιος νόμος ισχύει και όταν ακόμη πρόκειται για φυσικά φαινόμενα: «Ήλιος ουχ υπερβήσεται μέτρα» λέει ο Ηρόκλειτος· «ει δε μη, Ερινύες μιν Δίκης επίκουροι εξευρήσουσιν».*

Συλλογίζομαι πως δεν αποκλείεται ολωσδιόλου να ωφεληθεί ένας σύγχρονος επιστήμων, αν στοχαστεί τούτο το απόφθεγμα* του Ίωνα φιλοσόφου. Όσο για μένα συγκινούμαι παρατηρώντας πως η συνείδηση της δικαιοσύνης είχε τόσο πολύ διαποτίσει την ελληνική ψυχή, ώστε να γίνει κανόνας και του φυσικού κόσμου. Και ένας από τους διδασκάλους μου, των αρχών του περασμένου αιώνα, γράφει: «...θα χαθούμε, γιατί αδικήσαμε...».* Αυτός ο άνθρωπος ήταν αγράμματος· είχε μάθει να γράφει

* **εκφράζω... γλώσσα:** η ομιλία του ποιητή γράφτηκε και δόθηκε στα γαλλικά. Η παρούσα μορφή είναι μεταφρασμένη από τον ίδιο * **Ήλιος ... εξευρήσουσιν:** δεν πρέπει ο Ήλιος να ξεπερνάει το μέτρο· διαφορετικά, οι ίδιες οι Ερινύες θα προσφερθούν ως βοηθοί της Δικαιοσύνης * **απόφθεγμα:** σύντομος λόγος με καθολικό κύρος * **«...θα χαθούμε, γιατί αδικήσαμε...»:** Ο Σεφέρης αναφέρεται στο Μακρυγιάννη, ο οποίος όμως αποδίδει τη συγκεκριμένη φράση σε έναν Τούρκο μπέη

στα τριάντα πέντε χρόνια της ηλικίας του. Αλλά στην Ελλάδα των ημερών μας, η προφορική παράδοση πηγαίνει μακριά στα περασμένα όσο και η γραπτή. Το ίδιο και η ποίηση. Είναι για μένα σημαντικό το γεγονός ότι η Σουηδία θέλησε να τιμήσει και τούτη την ποίηση και όλη την ποίηση γενικά, ακόμη και όταν αναβρύζει* ανάμεσα σ' ένα λαό περιορισμένο. Πατί πιστεύω πως τούτος ο σύγχρονος κόσμος όπου ζούμε, ο τυραννισμένος από το φόβο και την ανησυχία, τη χρειάζεται την ποίηση. Η ποίηση έχει τις ρίζες της στην ανθρώπινη ανάσα – και τι θα γινόμασταν, αν η πνοή μας λιγότευε; Είναι μια πράξη εμπιστοσύνης – κι ένας Θεός το ξέρει αν τα δεινά μας δεν τα χρωστάμε στη στέρηση εμπιστοσύνης.

Παρατήρησαν, τον περασμένο χρόνο, γύρω από τούτο το τραπέζι, την πολύ μεγάλη διαφορά ανάμεσα στις ανακαλύψεις της σύγχρονης επιστήμης και στη λογοτεχνία·

Ο Γιώργος Σεφέρης παίρνει το βραβείο Νόμπελ από το βασιλιά της Σουηδίας

* αναβρύζει: πηγάζει

παρατήρησαν πως ανάμεσα σ' ένα αρχαίο ελληνικό δράμα και ένα σημερινό η διαφορά είναι λίγη. Ναι, η συμπεριφορά του ανθρώπου δε μοιάζει να έχει αλλάξει βασικά. Και πρέπει να προσθέσω πως νιώθει πάντα την ανάγκη ν' ακούει τούτη την ανθρώπινη φωνή που ονομάζουμε ποίηση. Αυτή τη φωνή που κινδυνεύει να σβήσει κάθε στιγμή από στέρση αγάπης και ολοένα ξαναγεννιέται. Κυνηγημένη, ξέρει πού να 'βρει καταφύγιο· απαρημημένη, έχει το ένστικτο να πάει να ριζώσει στους πιο απροσδόκητους τόπους. Γι' αυτή δεν υπάρχουν μεγάλα και μικρά μέρη του κόσμου. Το βασιλείο της είναι στις καρδιές όλων των ανθρώπων της γης. Έχει τη χάρη ν' αποφεύγει πάντα τη συνήθεια, αυτή τη βιομηχανία. Χρωστώ την ευγνωμοσύνη μου στη Σουηδική Ακαδημία, που ένιωσε αυτά τα πράγματα· που ένιωσε πως οι γλώσσες, οι λεγόμενες περιορισμένης χρήσης, δεν πρέπει να καταντούν φράχτες, όπου πνίγεται ο παλμός της ανθρώπινης καρδιάς· που έγινε ένας Άρειος Πάγος ικανός: να κρίνει με αλήθεια επίσημη την άδικη μοίρα της ζωής,

– για να θυμηθώ το Σέλλεϋ,* τον εμπνευστή, καθώς μας λένε, του Αλφρέδου Νομπέλ, αυτού του ανθρώπου που μπόρεσε να εξαγοράσει την αναπόφευκτη βία με τη μεγαλοσύνη της καρδιάς του.

Σ' αυτό τον κόσμο, που ολοένα στενεύει, ο καθένας μας χρειάζεται όλους τους άλλους. Πρέπει ν' αναζητήσουμε τον άνθρωπο, όπου και να βρίσκεται.

Όταν, στο δρόμο της Θήβας, ο Οιδίπους συνάντησε τη Σφίγγα κι αυτή του έθεσε το αίνιμά της, η απόκρισή του ήταν: ο άνθρωπος. Τούτη η απλή λέξη χάλασε το τέρας. Έχουμε πολλά τέρατα να καταστρέψουμε. Ας συλλογιστούμε την απόκριση του Οιδίποδα.

∞

Γ. Σεφέρης, *Δοκιμές*, τόμ. 2, Ίκαρος

Σχέδιο του Ι. Μόραλη

* Σέλλεϋ: Άγγλος ποιητής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Γιατί πιστεύετε ότι ο Σεφέρης αναφέρεται στην προσωπική του βράβευση ως βράβευση της ελληνικής γλώσσας;
- 2 Ποια είναι, σύμφωνα με τον ποιητή, η σημασία της ποίησης στο σύγχρονο κόσμο;
- 3 Δοκιμάστε να συγκρίνετε την εικόνα της Ελλάδας και των σύγχρονων κατοίκων της σε αυτό το κείμενο με την αντίστοιχη εικόνα που υποβάλλει το ποίημα «Με τον τρόπο του Γ.Σ.». Πού βρίσκεται η διαφορά; Σε τι νομίζετε ότι οφείλεται;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Διαβάστε τα ανθολογημένα ποιήματα του Σεφέρη (και ακούστε τις ηχογραφημένες αναγνώσεις τους, πολλές με τη φωνή του ποιητή) στο διαδικτυακό τόπο του Σπουδαστηρίου Νέου Ελληνισμού (<http://www.snhell.gr/lakeim.html>). Ακούστε επίσης συνεντεύξεις του Σεφέρη και την ηχογραφημένη δήλωσή του κατά της δικτατορίας, στο διαδικτυακό τόπο του BBC (<http://www.bbc.co.uk/greek/seferis.shtml>).

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ

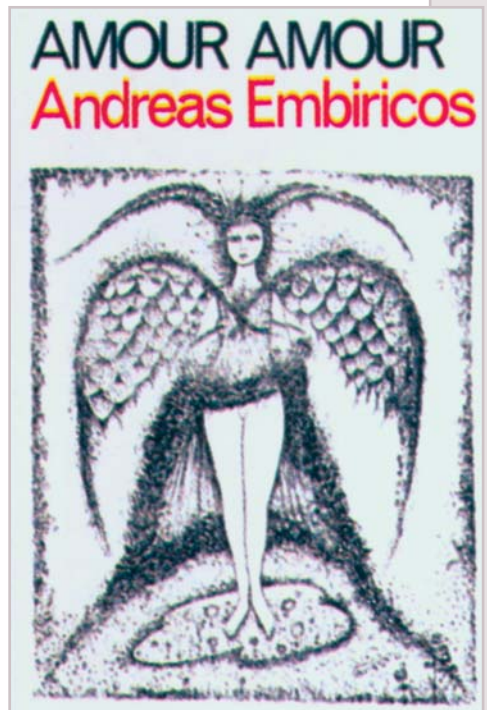
Τριαντάφυλλα στο παράθυρο

Το κείμενο προέρχεται από τη συλλογή Υψικάμνος, με την έκδοση της οποίας, το 1935, ο Α. Εμπειρικός εισήγαγε τον υπερρεαλισμό στην Ελλάδα. Αναφέρεται στην αγάπη ως διαχρονική αξία της ανθρώπινης ύπαρξης και ύψιστο προορισμό της ζωής.

*Λ*κοπός της ζωής μας δεν είναι η χαμέρπεια.* Υπάρχουν απειράκις ωραιότερα πράγματα και απ' αυτήν την αγαλματώδη παρουσία του περασμένου έπους. Σκοπός της ζωής μας είναι η αγάπη. Σκοπός της ζωής μας είναι η ατελεύτητη μάζα* μας. Σκοπός της ζωής μας είναι η λυσιτελής* παραδοχή της ζωής μας και της καθεμιάς ευχής εν παντί τόπω εις πάσαν στιγμήν εις κάθε ένθερμον αναμόχλευσιν* των υπαρχόντων. Σκοπός της ζωής μας είναι το σεσημασμένον δέρμα* της υπάρξεώς μας.

∞

Α. Εμπειρικός,
Υψικάμνος, Άγρα

Εξώφυλλο ποιητικής συλλογής
του Εμπειρικού

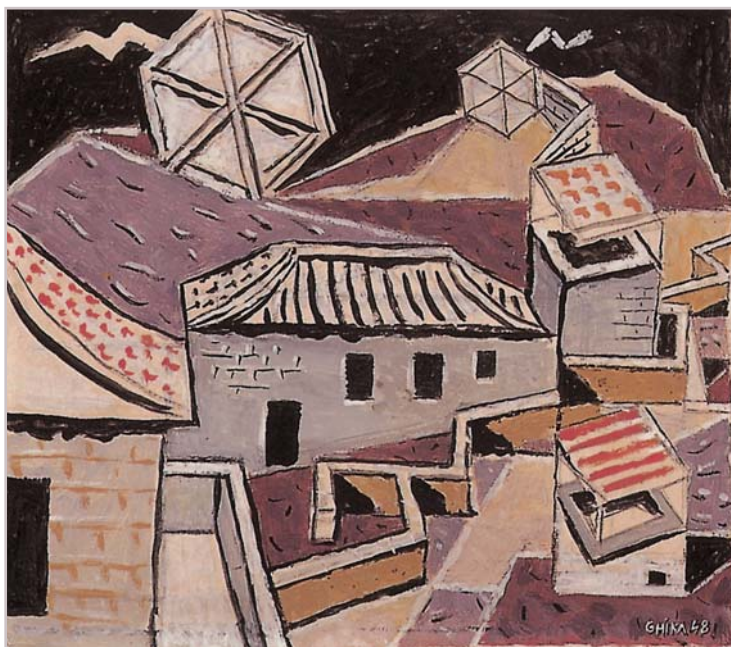
* **χαμέρπεια:** ευτέλεια, μικροί και ασήμαντοι στόχοι (όπως τα ερπετά χάμω στη γη) * **ατελεύτητη μάζα:** αιώνια ύλη * **λυσιτελής:** ωφέλιμη, χρήσιμη * **αναμόχλευσις:** ανακίνηση * **σεσημασμένον δέρμα:** δέρμα που φέρει επάνω του αποτυπώματα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Τι ορίζεται ως σκοπός της ζωής μας και γιατί;
- 2 Ποιες εκφραστικές και συντακτικές ιδιαιτερότητες παρατηρείτε στο κείμενο; Τι επιδιώκει να πετύχει μέσα από αυτές ο ποιητής;
- 3 Τι σημαίνει «η λυσιτελής παραδοχή της ζωής μας» και πώς συσχετίζεται αυτός ο σκοπός με την προτεινόμενη ηθική στάση;
- 4 Νομίζετε ότι το κείμενο του Εμπειρικού μπορεί να θεωρηθεί ποίημα; Για ποιους λόγους;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Κάθε επιστήμη μελετά με συγκεκριμένο τρόπο την έννοια και την αξία της ζωής. Απευθυνθείτε στους καθηγητές της Θεολογίας, της Βιολογίας, της Φυσικής και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής και ζητήστε τους να δώσουν μια σύντομη απάντηση στο ερώτημα «Ποιος είναι ο σκοπός της ζωής» σύμφωνα με την επιστήμη τους. Συγκεντρώστε τις απαντήσεις τους και φτιάξτε ένα συνθετικό κείμενο για το κρίσιμο ερώτημα που διατυπώσατε.

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, *Στέγες και αετοί*

ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Μπολιβάρ

Το απόσπασμα που ακολουθεί ανήκει στην ποιητική σύνθεση του Νίκου Εγγονόπουλου Μπολιβάρ. Ένα ελληνικό ποίημα, το οποίο γράφτηκε στη διάρκεια της Κατοχής, το χειμώνα του 1942-1943, κυκλοφόρησε αρχικά σε χειρόγραφα αντίγραφα, διαβάστηκε σε συγκεντρώσεις αντιστασιακού χαρακτήρα και δημοσιεύτηκε το 1944. Πρόκειται για ένα μεγάλο συνθετικό ποίημα, με υπερρεαλιστικά στοιχεία και με περιεχόμενο που αναφέρεται σε εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες. Κεντρικό πρόσωπο του ποιήματος είναι ο Σίμων Μπολιβάρ, πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης σε πολλά απελευθερωτικά κινήματα των λαών της Νότιας Αμερικής (1810-1830) ενάντια στους Ισπανούς κατακτητές.

*Μ*πολιβάρ! Κράζω τ' όνομά σου ξαπλωμένος στην κορφή του βουνού Έρε,
Την πιο ψηλή κορφή της νήσου Ύδρας.
Από δω η θέα εκτείνεται μαγευτική μέχρι των νήσων του Σαρωνικού, τη Θήβα,
Μέχρι και κάτω, πέρα απ' τη Μονεβασιά, το τρανό Μισίρι,
Αλλά και μέχρι του Παναμά, της Γκουατεμάλα, της Νικαράγουα,
του Οντουράς, της Αϊτής, του Σαν Ντομίνγκο, της Βολιβίας,
της Κολομβίας, του Περού, της Βενεζουέλας, της Χιλής,
της Αργεντινής, της Βραζιλίας, Ουρουγουάη, Παραγουάη, του Ισημερινού,
Ακόμη και του Μεξικού.
Μ' ένα σκληρό λιθάρι χαράζω τ' όνομά σου πάνω στην πέτρα,
να 'ρχονται αργότερα οι άνθρωποι να προσκυνούν.
Τινάζονται σπίθες καθώς χαράζω –έτσι ήτανε, λεν, ο Μπολιβάρ– και παρακολουθώ
Το χέρι μου καθώς γράφει, λαμπρό μέσα στον ήλιο.

Είδες για πρώτη φορά το φως στο Καρακάς. Το φως το δικό σου,
Μπολιβάρ, γιατί ως να 'ρθεις η Νότια Αμερική ολόκληρη
ήτανε βυθισμένη στα πικρά σκοτάδια.
Τ' όνομά σου τώρα είναι δαυλός αναμμένος, που φωτίζει την Αμερική,
και τη Βόρεια και τη Νότια, και την οικουμένη!
Οι ποταμοί Αμαζόνιος και Ορινόκος πηγάζουν από τα μάτια σου.
Τα ψηλά βουνά έχουν τις ρίζες στο στέρνο σου,
Η οροσειρά των Άνδεων είναι η ραχοκοκαλιά σου.

Στην κορφή της κεφαλής σου, παλληκαρά, τρέχουν
τ' ανήμερα άτια και τ' άγρια βόδια,
Ο πλούτος της Αργεντινής.
Πάνω στην κοιλιά σου εκτείνονται οι απέραντες φυτείες του καφέ.

Σαν μιάς, φοβεροί σεισμοί ρημάζουνε το παν,
Από τις επιβλητικές ερημιές της Παταγονίας μέχρι τα πολύχρωμα νησιά,
Ηφαίστεια ξεπετιούνται στο Περού και ξερνάνε στα ουράνια την οργή τους,
Σείονται τα χώματα παντού και τρίζουν τα εικονίσματα στην Καστοριά,
Τη σιωπηλή πόλη κοντά στη λίμνη.
Μπολιβάρ, είσαι ωραίος σαν Έλληνας.

Σε πρωτοσυνάντησα, σαν ήμουνα παιδί, σ' ένα ανηφορικό καλντιρίμι* του Φαναριού,
Μια καντήλα στο Μουχλιό* φώτιζε το ευγενικό πρόσωπό σου.
Μήπως να 'σαι, άραγες, μια από τις μύριες μορφές που πήρε, κι άφησε, διαδοχικά, ο
Κωσταντίνος Παλαιολόγος;*

☪

Ν. Εγγονόπουλος, Μπολιβάρ, Ίκαρος

Νίκος Εγγονόπουλος
«Δήλος»

* **καλντιρίμι**: λιθόστρωτος δρόμος * **Μουχλιό**: περιοχή του Φαναριού, στις όχθες του Κεράτιου κόλπου *
«**τις μύριες μορφές...Παλαιολόγος**»: αναφορά στη λαϊκή δοξασία ότι ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος δεν
έχει πεθάνει και ότι θα ξαναφανεύει, για να ελευθερώσει την Κωνσταντινούπολη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια είναι η τοπογραφία του ποιήματος και πώς αυτή απεικονίζεται στο σώμα του Μπολιβάρ;
- 2 Γιατί ο Εγγονόπουλος χρησιμοποιεί το παράδειγμα του Νοτιοαμερικανού ήρωα, όταν γράφει το ποίημα *Μπολιβάρ* κατά τη διάρκεια της Κατοχής;
- 3 Σχολιάστε το στίχο «Μπολιβάρ, είσαι ωραίος σαν Έλληνας», λαμβάνοντας υπόψη την παρακάτω σημείωση/επεξήγηση του Εγγονόπουλου για τη συγκεκριμένη φράση: «Σαν θυμηθεί τον σωκράτειον ορισμό, πως, να είσαι Έλληνας δεν είναι ζήτημα καταγωγής αλλά αγωγής, τότε καταλαβαίνει κανείς σε τι ύψη καλλονής έχει τη δυνατότητα να φθάσει ποτέ ένας Έλλην».
- 4 Εξετάστε πώς διαπλέκεται στο ποίημα η υπερρεαλιστική παρουσίαση του οικουμενικού πόθου για την ελευθερία με την ελληνική ιστορία και τη δημοτική παράδοση.
- 5 Βρείτε αντίστοιχες περιγραφές του Διγενή Ακρίτα σε ακριτικά ή άλλα ηρωικά τραγούδια. Ενδεικτικά παραθέτουμε το παρακάτω απόσπασμα από το οποίο μπορείτε να ξεκινήσετε την έρευνα και το σχολιασμό σας:

*Σαν βράχος είν' οι πλάτες του,
σαν κάστρο η κεφαλή του,
και τα δασιά τα στήθια του
τοίχος χορταριασμένος.*

[Σπυρίδων Ζαμπέλιος, «Μονομαχία ηρώων», *Άσματα δημοτικά της Ελλάδος*, Κέρκυρα 1852, αρ. 135, σ. 700-701].

- 6 Στα Κ.Ν.Α. της Β' Γυμνασίου ανθολογείται το δοκίμιο του Εγγονόπουλου «Καραγκιόζης. Ένα ελληνικό θέατρο σκιών». Μελετήστε παράλληλα τα δύο κείμενα, για να δείτε πώς αντιλαμβάνεται την έννοια «ελληνικός» ο Εγγονόπουλος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Γεωγραφίας, εντοπίστε στο χάρτη τους τόπους που αναφέρονται στο απόσπασμα.
- ◆ Συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για τους θρύλους γύρω από τη μορφή του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου και συσχετίστε τους με ιστορικές πηγές για την άλωση της Κωνσταντινούπολης.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

ΤΟ ΑΙΩΝ ΕΣΤΙ

Η Γένεσις

Στον τρίτο ύμνο της Γενέσεως, από όπου και το απόσπασμα που ακολουθεί, ο ποιητής υμνεί τη δημιουργία των νησιών και της θάλασσας. Οι περιγραφές παραπέμπουν σε εικόνες του αιγαιοπελαγίτικου τοπίου, το οποίο δοξολογείται συχνά στην ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη, ο οποίος γεννήθηκε στην Κρήτη και κατάγεται από τη Λέσβο.

Τότε είπε και γεννήθηκεν η θάλασσα
Και είδα και θαύμασα
Και στη μέση της έσπειρε κόσμους μικρούς κατ' εικόνα και ομοίωσή μου:
Ίπποι πέτρινοι με τη χαιτή ορθή
και γαλήνιοι αμφορείς
και λοξές δελφινιών ράχες
η Ίος η Σίκινος η Σέριφος η Μήλος
«Κάθε λέξη κι από 'να χελιδόνι
για να σου φέρνει την άνοιξη μέσα στο θέρος» είπε
Και πολλά τα λιόδεντρα
που να κρησάρουν στα χέρια τους το φως
κι ελαφρό ν' απλώνεται στον ύπνο σου
και πολλά τα τζιτζίκια
που να μην τα νιώθεις
όπως δε νιώθεις το σφυγμό στο χέρι σου
αλλά λίγο το νερό
για να το 'χεις Θεό και να κατέχεις τι σημαίνει ο λόγος του
και το δέντρο μονάχο του
χωρίς κοπάδι
για να το κάνεις φίλο σου
και να γνωρίζεις τ' ακριβό του τ' όνομα

φτενό στα πόδια σου το χώμα
για να μην έχεις πού ν' απλώσεις ρίζα
και να τραβάς του βάθους ολοένα
και πλατύς επάνου ο ουρανός
για να διαβάζεις μόνος σου την απεραντοσύνη.

ΑΥΤΟΣ

ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας!

Ο. Ελύτης, *Το Άξιον Εστί*, Ίκαρος

Τα Πάθη, Ε΄

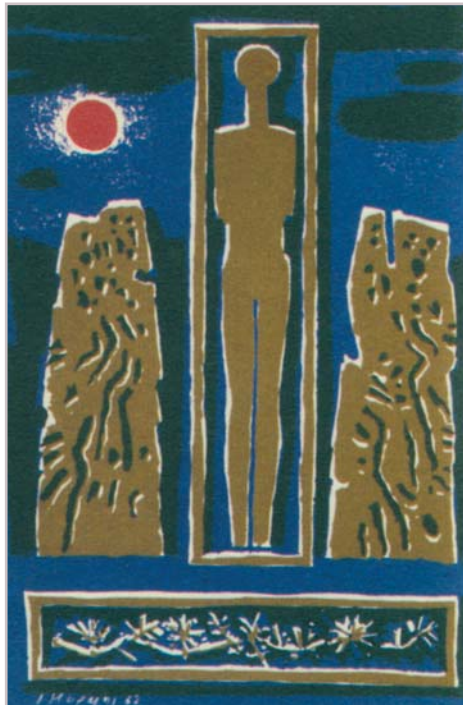
Στον πέμπτο ψαλμό των Παθών, του δεύτερου μέρους της σύνθεσης Το Άξιον Εστί, ο Οδυσσέας Ελύτης αναδεικνύει τη σημασία της μνήμης στον αγώνα του ελληνικού λαού για την επιβίωση και την ελευθερία του. Τα Πάθη αναφέρονται στον πόλεμο του 1940 και στην οδυνηρή εμπειρία της Κατοχής και παραλληλίζονται με τα πάθη του Χριστού. Η Ανάστασή Του προσιωνίζεται, κατά τον ποιητή, την απελευθέρωση του ελληνικού έθνους και τη δικαίωση των αγώνων του.

Τα θεμέλιά μου στα βουνά
και τα βουνά σηκώνουν οι λαοί στον ώμο τους
και πάνω τους η μνήμη καίει
άκαυτη βιάτος.
Μνήμη του λαού μου σε λένε Πίνδο και σε λένε Άθω.
Ταράζεται ο καιρός
κι απ' τα πόδια τις μέρες κρεμάζει
αδειάζοντας με πάταγο τα οστά των ταπεινωμένων.
Ποιοι, πώς, πότε ανέβηκαν την άβυσσο;
Ποιες, ποιων, πόσων οι στρατιές;
Τ' ουρανού το πρόσωπο γυρίζει κι οι εχθροί μου έφυγαν μακριά.
Μνήμη του λαού μου σε λένε Πίνδο και σε λένε Άθω.
Εσύ μόνη απ' τη φτέρνα τον άντρα γνωρίζεις
Εσύ μόνη απ' την κόψη της πέτρας μιλάς
Εσύ την όψη των αγίων οξύνεις

κι εσύ στου νερού των αιώνων την άκρη σύρεις
πασχαλιάν αναστάσιμη!
Αγγίζεις το νου μου και πονεί το βρέφος της Άνοιξης!
Τιμωρείς το χέρι μου και στα σκότη λευκαίνεται!
Πάντα πάντα περνάς τη φωτιά για να φτάσεις τη λάμψη.
Πάντα πάντα τη λάμψη περνάς
για να φτάσεις ψηλά τα βουνά τα χιονόδοξα.
Όμως τι τα βουνά; Ποιος και τι στα βουνά;
Τα θεμέλιά μου στα βουνά
και τα βουνά σηκώνουν οι λαοί στον ώμο τους
και πάνω τους η μνήμη καίει
άκαυτη βάτος!

Ω

Ο. Ελύτης, *Το Άξιον Εστί*, Έκτος

Γιάννης Μόραλης, Προμετωπίδα στο βιβλίο του Οδ. Ελύτη *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Υπογραμμίστε τις τελικές προτάσεις του πρώτου ποιήματος και εξετάστε τη λειτουργία τους, σε σχέση με τη δημιουργία του αιγαιοπελαγίτικου τοπίου.
- 2 Βρείτε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού νησιωτικού χώρου που αναφέρονται στο ποίημα.
- 3 «φτενό...ολοένα»: Ερμηνεύστε το μεταφορικό νόημα αυτής της φράσης.
- 4 Εξετάστε τη στίξη του ποιήματος.
- 5 Ποιος είναι ο στίχος που κορυφώνει το θαυμασμό του ποιητή στον ύμνο της *Γενέσεως*; Ποια εντύπωση σας δημιουργεί;
- 6 Σε ποιο πρόσωπο μιλά ο ποιητής στον ψαλμό των *Παθών* και σε ποιον απευθύνεται;
- 7 Βρείτε τους στίχους που αναφέρονται στη μνήμη και εξηγήστε το νόημά τους.
- 8 Παρατηρήστε την αρχή και το τέλος του ποιήματος. Πώς ονομάζεται αυτό το σχήμα και τι επιδιώκει με αυτό ο ποιητής;
- 9 «Εσύ μόνη...γνωρίζεις»: Σε ποιον αρχαιοελληνικό μύθο παραπέμπει αυτή η φράση;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Με τη βοήθεια του καθηγητή των Θρησκευτικών, βρείτε και σχολιάστε τις φράσεις του κειμένου που παραπέμπουν στην Παλαιά Διαθήκη και ιδιαίτερα στο κεφάλαιο της Γενέσεως.
- ◆ Συγκεντρώστε εικόνες με αιγαιοπελαγίτικα ή ηπειρωτικά ελληνικά τοπία. Φτιάξτε κολάζ και διακοσμήστε την τάξη σας.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Δώρο ασημένιο ποίημα

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Το φωτόδεντρο και η δέκατη τέταρτη ομορφιά (1971). Η σχέση ποίησης και αλήθειας μέσα σε δύσκολους καιρούς αποτυπώνεται εδώ, καθώς ο ποιητής βρίσκεται αυτοεξόριστος στη Γαλλία, μακριά από την πατρίδα του, που υποφέρει από την επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας.

Ξέρω πως είναι τίποτε όλ' αυτά και πως η γλώσσα που μιλώ δεν έχει αλφάβητο

Αφού και ο ήλιος και τα κύματα είναι μια γραφή συλλαβική που την αποκρυπτογραφείς μονάχα στους καιρούς της λύπης και της εξορίας

Κι η πατρίδα μια τοιχογραφία μ' επιστρώσεις διαδοχικές φράγκικες ή σλαβικές που αν τύχει και βαλθείς για να την αποκαταστήσεις πας αμέσως φυλακή και δίνεις λόγο

Σ' ένα πλήθος Εξουσίες ξένες μέσω της δικής σου πάντοτε

Όπως γίνεται για τις συμφορές

Όμως ως φανταστούμε σ' ένα παλαιών καιρών αλώνι που μπορεί να 'ναι και σε πολυκατοικία ότι παίζουνε παιδιά και ότι αυτός που χάνει

Πρέπει σύμφωνα με τους κανονισμούς να πει στους άλλους και να δώσει μιαν αλήθεια

Οπότε βρίσκονται στο τέλος όλοι να κρατούν στο χέρι τους ένα μικρό

Δώρο ασημένιο ποίημα.

☪

Ο. Ελύτης, *Το φωτόδεντρο και η δέκατη τέταρτη ομορφιά*, Έκαρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια είναι η γλώσσα «που δεν έχει αλφάβητο»; Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο «διαβάζει» τον κόσμο ο ποιητής;
- 2 Από ποια σημεία του κειμένου μπορούμε να καταλάβουμε τα συναισθήματα του ποιητή και τη στάση του απέναντι σε αυτήν τη δύσκολη φάση της ελληνικής ιστορίας;
- 3 «Όμως ας φανταστούμε...ποίηση»: α) Ποιος είναι αυτός «που χάνει»; β) Ποια είναι η σχέση της ποίησης με την αλήθεια και με ποιον τρόπο μπορούμε να προσεγγίσουμε το νόημα ενός ποιήματος;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Αναζητήστε στοιχεία για τη στάση των ποιητών την εποχή της δικτατορίας. Πού βρίσκονταν οι γνωστοί ποιητές την εποχή εκείνη, τι έγραφαν και πού δημοσίευαν τα ποιήματά τους;

Γιάννης Τσαρούχης, από την ποιητική συλλογή *Ήλιος ο Πρώτος*

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ
Αρχαίο θέατρο

Η επίδραση της ελληνικής αρχαιότητας στη διαμόρφωση της νεοελληνικής ταυτότητας είναι ένα θέμα που έχει απασχολήσει πολλούς λογοτέχνες και στοχαστές. Ο Γ. Ρίτσος, σε μια συμβολική αναπαράσταση της ιστορικής συνέχειας ανάμεσα στον αρχαίο και το νέο ελληνισμό, τοποθετεί ένα νέο Έλληνα στο κέντρο ενός αρχαίου θεάτρου και συσχετίζει την κραυγή εκείνου με την αιώνια αντήχηση του διθυράμβου. Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Μαρτυρίες Α' (1963).

Όταν, κατά το μεσημέρι, βρέθηκε στο κέντρο του αρχαίου θεάτρου,
νέος Έλληνας αυτός, ανύποπτος, ωστόσο ωραίος όπως εκείνοι,
έβαλε μια κραυγή (όχι θαυμασμού· το θαυμασμό
δεν το ένιωσε διόλου, κι αν τον ένιωθε
σίγουρα δε θα τον εκδήλωνε), μια απλή κραυγή
ίσως απ' την αδάμαστη χαρά της νεότητάς του
ή για να δοκιμάσει την ηχητική τού χώρου. Απέναντι,
πάνω απ' τα κάθετα βουνά, η ηχώ αποκρίθηκε –
η ελληνική ηχώ που δε μιμείται ούτε επαναλαμβάνει
μα συνεχίζει απλώς σ' ένα ύψος απροσμέτρητο
την αιώνια ιαχή* του διθυράμβου.*

∞

*Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου,
επιλογή Χρύσα Προκοπάκη, Κέδρος*

* **ιαχή**: κραυγή * **διθύραμβος**: είδος ενθουσιαστικού ποιήματος προς τιμή του Διονύσου, λυρικό-ορχηστρικό τραγούδι

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια αίσθηση του αρχαίου ελληνικού παρελθόντος έχει ο Νεοέλληνας στο χώρο του αρχαίου θεάτρου;
- 2 Κεντρικό σημείο αναφοράς του ποιήματος είναι η επίδραση του ήχου στο χώρο. Ποια σημασία αποκτά η αντήχηση της κραυγής και γιατί;
- 3 Ποια σκοπιμότητα έχει και τι δηλώνει η παρένθεση στο ποίημα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Με αφετηρία τη διδασκαλία του αρχαίου δράματος συγκεντρώστε πληροφορίες για την αρχιτεκτονική του αρχαίου θεάτρου και για το ρόλο που έπαιζαν οι θεατρικές παραστάσεις στην αρχαιότητα. Αν είναι εφικτό, οργανώστε μια εκπαιδευτική επίσκεψη σε κάποιο αρχαίο θέατρο, πάρτε θέση στην ορχήστρα του, φωνάξτε δυνατά ή συνομιλήστε με τους συμμαθητές σας. Ακούστε το ηχητικό αποτέλεσμα της φωνής και προσπαθήστε, σε συνεργασία με τον καθηγητή της Φυσικής ή το/τη φιλόλογο, να εξηγήσετε την ακουστική του χώρου.

Το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Ρωμιοσύνη

Στο δεύτερο μέρος από το συνθετικό ποίημα Ρωμιοσύνη, που έγραψε ο Ρίτσος μετά την Κατοχή (1945-1947), σκιαγραφούνται παραστατικά καθημερινές σκηνές του ελληνικού καλοκαιριού (φυσικό περιβάλλον, αγροτικές εργασίες, καθημερινή ζωή), στις οποίες αποτυπώνεται δραματικά ο πόνος του εθνικού διχασμού, που τα χρόνια εκείνα ταλαιπωρούσε την Ελλάδα.

*Κ*άθε που βραδιάζει με το θυμάρι τσουρουφλισμένο* στον κόρφο της πέτρας* είναι μια σταγόνα νερού που σκάβει από παλιά τη σιωπή ως το μεδούλι* είναι μια καμπάνα κρεμασμένη στο γερο-πλάτανο που φωνάζει τα χρόνια.

Σπίθες λαγοκοιμούνται μες στη χόβολη* της ερημιάς
κι οι στέγες συλλογιούνται το μαλαματένιο* χνούδι
στο πάνω χείλι του Αλωνάρη*
– κίτρινο χνούδι σαν τη φούντα του καλαμποκιού
καπνισμένο απ' τον καημό της δύσης.

Η Παναγιά πλαγιάζει στις μυρτιές με τη φαρδιά της φούστα λεκιασμένη απ' τα σταφύλια.

Στο δρόμο κλαίει ένα παιδί και του αποκρίνεται απ' τον κάμπο
η προβατίνα που 'χει χάσει τα παιδιά της.

Ίσκιος στη βρύση. Παγωμένο το βαρέλι.

Η κόρη του πεταλωτή με μουσκεμένα πόδια.

Απάνου στο τραπέζι το ψωμί κι η ελιά,

μες στην κληματαριά ο λύχνος του αποσπερίτη*

και κει ψηλά, γυρίζοντας στη σούβλα του, ευωδάει ο γαλαξίας

καμένο ξύγκι, σκόρδο και πιπέρι.

* **τσουρουφλισμένο**: καμένο από τον ήλιο * **στον κόρφο της πέτρας**: το στήθος, εδώ μεταφορικά * **μεδούλι**: μυελός των οστών * **χόβολη**: σβησμένη φωτιά, θερμή στάχτη * **μαλαματένιο**: χρυσό * **Αλωνάρης**: Ιούλιος * **ο λύχνος του αποσπερίτη**: αγνό φως από το μακρινό πλανήτη Αφροδίτη (Έσπερος), που εμφανίζεται πρώτος το βράδυ και χάνεται τελευταίος το πρωί (Αυγερινός)

Α, τι μπρισίμι* αστέρι ακόμα θα χρειαστεί
για να κεντήσουν οι πευκοβελόνες
απάνου στην καψαλισμένη* μάντρα του καλοκαιριού «κι αυτό θα περάσει»,
πόσο θα στίψει ακόμα η μάνα την καρδιά της πάνου απ' τα επτά σφαγμένα παλικάρια της
ώσπου να βρει το φως το δρόμο του στην ανηφόρα της ψυχής της.

Τούτο το κόκαλο που βγαίνει από τη γης
μετράει οργιά-οργιά* τη γης και τις κόρδες* του λαγούτου
και το λαγούτο αποσπερίς με το βιολί ως το χάραμα
καημό-καημό το λεν στα δυοσμαρίνια* και στους πεύκους
και ντιντινίζουν στα καράβια τα σκοινιά σα λύρες
κι ο ναύτης πίνει πικροθάλασσα στην κούπα του Οδυσσέα.

Α, ποιος θα φράξει* τότες τη μπασιά* και ποιο
σπαθί θα κόψει το κουράγιο
και ποιο κλειδί θα σου κλειδώσει την καρδιά που
με τα δυο θυρόφυλλά της διάπλατα
κοιτάει του Θεού τ' αστροπερίχυτα περβόλια;

Γ. Ρίτσος, *Ρωμιοσύνη*, Κέδρος

* **μπρισίμι**: μεταξωτή κλωστή * **καψαλισμένη**: καμένη από τον ήλιο ή τη φωτιά * **οργιά**: μέτρο μήκους * **κόρδες**: χορδές * **δυοσμαρίνια**: αρωματικά φυτά * **θα φράξει**: θα κλείσει * **μπασιά**: είσοδος

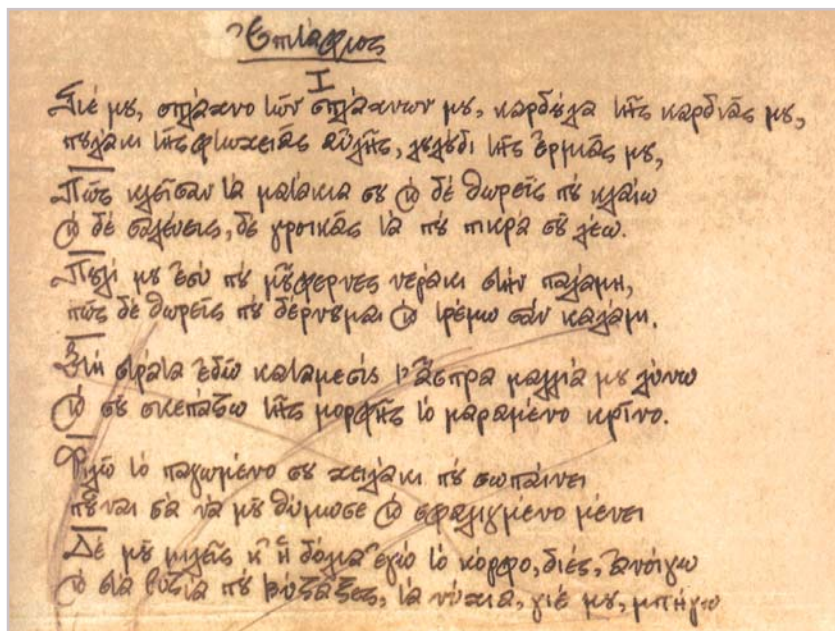
ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Φτιάξτε έναν κατάλογο με τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο ποίημα, αντιστοιχίζοντάς τα με τις ενέργειες που τους αποδίδει ο ποιητής. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε στη ζωή τους;
- 2 Ποια γνωρίσματα του ελληνικού τοπίου προβάλλει ο ποιητής και γιατί;
- 3 Τι υποδηλώνει η χρήση του στίχου σε εισαγωγικά στην πέμπτη στροφή;

- 4 Ποιο ρόλο έχουν και σε ποιον φαίνεται να απευθύνονται οι συνεχείς ερωτήσεις στην τελευταία στροφή;
- 5 Συγκρίνετε τη θεματική, τη γλώσσα και τις εικόνες του ποιήματος με τα αποσπάσματα από *Το Άξιον Εστί* του Ελύτη. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στα δύο συνθετικά ποιήματα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Σε ποια χρονική περίοδο της ελληνικής ιστορίας αναφέρεται η *Ρωμιοσύνη*; Εντοπίστε τους σχετικούς προσδιορισμούς που δίνει στο απόσπασμα ο ποιητής και συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για τον τρόπο που ο ποιητής αναφέρεται στη σύγχρονή του ιστορική πραγματικότητα.
- ◆ Μεγάλο μέρος της *Ρωμιοσύνης* και του *Άξιον Εστί* έχει μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη. Ακούστε τα τραγούδια και παρακολουθήστε τη μουσική απόδοση του ποιημάτων και εξηγήστε τη μεγάλη απήχηση αυτών των έντεχνων τραγουδιών στο ευρύ κοινό. Σχολιάστε επίσης την αναφορά σε μουσικά όργανα στην προτελευταία στροφή του αποσπάσματος της *Ρωμιοσύνης*.

Χειρόγραφο του Γιάννη Ρίτσου από την ποιητική σύνθεση *Επιτάφιος*

ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Kuro Siwo

Η δύσκολη αλλά γοητευτική ζωή των ναυτικών αποτελεί το αυτοβιογραφικό υλικό των ποιημάτων του Ν. Καββαδία. Στο «Kuro Siwo» τα στοιχεία αυτά διαπλέκονται γύρω από μια μακρινή ερωτική μορφή, η μνήμη της οποίας συντροφεύει τις μοναχικές ώρες του ποιητή. Το ποίημα προέρχεται από τη συλλογή Πούσι (1947).

Πρώτο ταξίδι έτυχε ναύλος* για το Νότο
δύσκολες βάρδιες,* κακός ύπνος και μαλάρια.*
Είναι παράξενα της Ίντιας τα φανάρια
και δεν τα βλέπεις, καθώς λένε, με το πρώτο.

Πέρ' απ' τη γέφυρα του Αδάμ, στη Νότιο Κίνα,
χιλιάδες παραλάβαινες τσουβάλια σόγια.
Μα ούτε στιγμή δεν ελησιμόνησες τα λόγια
που σου 'πανε μιαν κούφια ώρα στην Αθήνα.

Στα νύχια μπαίνει το κατράμι* και τ' ανάβει,
χρόνια στα ρούχα το ψαρόλαδο μυρίζει,
κι ο λόγος της μες στο μυαλό σου να σφυρίζει,
«ο μπούσουλας* είναι που στρέφει ή το καράβι;»

Νωρίς μπατάρισε* ο καιρός κι έχει χαλάσει.
Σκατζάρισες,* μα σε κρατά λύπη μεγάλη.
Απόψε ψόφησαν οι δυο μου παπαγάλοι
κι ο πίθηκος που 'χα με κούραση γυμνάσει.*

Αφίσα της εθνικής ατμοπλοίας
(Αρχείο Ε.Λ.Ι.Α.)

* **ναύλος:** μισθωμένο δρομολόγιο * **βάρδιες:** υπηρεσίες που εκτελούνται με εναλλαγή των εργαζομένων
* **μαλάρια:** είδος μεσογειακού πυρετού * **κατράμι:** πίσσα * **μπούσουλας:** ναυτική πυξίδα * **μπατάρισε ο καιρός:** άλλαξε * **σκατζάρω:** αλλάζω βάρδια * **γυμνάσει:** εκπαιδεύω

Η λαμαρίνα!...* η λαμαρίνα όλα τα σβήνει.
Μας έσφιξε το Kuro Siwo* σα μια ζώνη
κι εσύ κοιτάς ακόμη πάνω απ' το τιμόνι,
πώς παίζει ο μπούσουλας καρτίνι* με καρτίνι.

Ν. Καββαδίας, *Πούσι*, Κέδρος

* **λαμαρίνα**: σίδερο * **Kuro Siwo**: θερμό θαλάσσιο ρεύμα του Βόρειου Ειρηνικού Ωκεανού * **καρτίνι**: ναυτικός όρος, το τέταρτο του ρόμβου

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια στοιχεία από τη ζωή των ναυτικών ενσωματώνει στο ποίημά του ο Καββαδίας; Σε ποιο στοιχείο αναφέρεται περισσότερο και γιατί;
- 2 Ποιες εμπειρίες αποκομίζει από το πρώτο ταξίδι του ο αφηγητής; Ποιες από αυτές κινούν το ενδιαφέρον σας και γιατί;
- 3 Τι πετυχαίνει με την εκτεταμένη χρήση ναυτικού λεξιλογίου ο ποιητής; Τι είναι ο μπούσουλας και ποια λειτουργία έχει στο ποίημα;
- 4 Πιθανολογήστε σχετικά με τα λόγια που δεν μπορεί να λησμονήσει ο ποιητής και αιτιολογήστε την ψυχική του διάθεση.
- 5 Βρείτε βιογραφικές και άλλες πληροφορίες για τον ποιητή στο διαδίκτυο (<http://www.smiley.cy.net/tsyмео/roetry-3.htm>), μάθετε τα αισθήματά του για τη θάλασσα, τη ζωή των ναυτικών και τα ταξίδια και εξετάστε πώς τα εκφράζει στο «Kuro Siwo».

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Ο θάνατος Μικρούτσικος έχει μελοποιήσει πολλά ποιήματα του Ν. Καββαδία στο δίσκο του *Ο Σταυρός του Νότου*. Ακούστε τα τραγούδια και γράψτε ένα μικρό κείμενο, όπου θα εκθέσετε την προσωπική σας άποψη για το μουσικό τους άκουσμα.